

فهقئ قادری هه‌مه‌ه‌وند له به‌لگه‌نامه‌کانی قاجاریدا

Faqe Qadri Hamawand in Qajar Documents
Feqê Qadirê Hemewend
di belgenamêyên Qacarî de

هێمن عومەر ئەحمەد*

پوخته

له‌نیۆ میژووی ئەده‌بی کوردیدا و به‌تایبه‌تی شیعری کلاسیک کۆمه‌لێک شاعیرمان هه‌ن تا ئیستاش چه‌ند لایه‌نیکیان ژایان هه‌ر به‌تاریکی ماونه‌ته‌وه و زانیاری له‌باره‌یان‌ه‌وه زۆر که‌مه، به‌تایبه‌ت شاعیرانی سه‌ده‌ی نۆزده. یه‌کێک له‌و رێگایانه‌ی که‌ رۆلی گرنگی له‌ په‌یداکردنی زانیاری له‌سه‌ر کۆمه‌لگه‌ی کوردی به‌گشتی و میژووی ئەده‌به‌که‌ی به‌تایبه‌تی هه‌یه، بریتیه‌ له‌ ده‌ستخه‌ت و به‌لگه‌نامه‌کان. ئەم توێژینه‌وه‌یه له‌ پوانگه‌ی به‌لگه‌نامه‌کانی قاجاریه‌وه تیشک ده‌خاته سه‌ر چه‌ند لایه‌نیکێ ژایانی یه‌کێک له‌ شاعیر و سه‌رۆک هۆزه‌کانی کورد، که‌ ئه‌ویش فه‌قئ قادری هه‌مه‌ه‌ونده، تێیدا به‌شیک له‌ چالاکیه‌کانی و هاتن و چوونی له‌ سه‌ر سنووری عوسمانی-قاجاری و جولانه‌وه و یاخیبوون و شه‌ره‌کانی باس ده‌کات، له‌گه‌ڵ کردنه‌ کوردی هه‌موو ئه‌و به‌لگه‌نامه‌نه‌ی که‌ له‌م توێژینه‌وه‌دا به‌کارهێنراون.

Genre/Cure:

Research Article/ Gotara
Lêkolînî

Received/ Hatin:

20/05/2021

Accepted/ Pejirandin:

09/12/2021

Published/ Weşandin:

28 /12/2021

ORCID:

0000-0003-1985-95128

Plagiarism/Întihal:

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website./ Ev gotar herî kêm ji aliyê 2 hakeman ve hatiye nirxandin û di malpera întihalê ithenticate re hatiye derbaskirin.

* Dr. Zanîngeha Soranê.

Hewlêr-Kurdistan/ Îraq.
Herwiha mamosteyê mêvan
li Zanîngeha Bingolê. hemin.
ahmad@soran.edu.iq, hah-
mad@bingol.edu.tr

وشه‌ی کللی: فه‌قئ قادری هه‌مه‌ه‌وند، میژووی ئەده‌بی کوردی،

سنووری عوسمانی و تیرانی، به‌لگه‌نامه‌ی قاجاری

ABSTRACT:

Faqe Qadri Hamawand in Qajar Documents

There are certain poets in the history of Kurdish literature whose some aspects of their lives have not been known yet and there is little information about them, this is particularly true for nineteenth century poets. One important way to reach to this information about Kurdish community in general and the history of Kurdish literature in particular is through getting access to

manuscripts and documents. This study in this respect, through the use of Qajar documents, focuses on some aspects of one of the Kurdish poets and tribal leader who is known as Faqe Qadri Hamawand. This research discusses part of his activities, movements on the border of Ottoman-Qajar, his rebellious moves and fights as well as translating all these documents which are used in this study.

Keywords: Faqe Qadri Hamawand, History of Kurdish Literature, Border of Ottoman and Iran, Qajar Documents

۱. پيشه کی

كورد وهك ههر نه ته وه يه كى ترى دهر و دراوسى چهنده هوز، تيره، زار و شپوه زارى هه يه، هه مو و نه جورانه دابه شى سه ر ناوچه ي جوراوجور بوونه و هه ر يه كه يان به شى كه له ميژووى نه ته وه كه پى كه دىن. نه گه ر چى تا ئىستا ميژووى هوز و پى كه هاته كانى كورد به ته واوى نه نووسراوه ته وه و نه وه ي هه يه زياتر ميژووى زاره كى و بوچوونى گه ريده و روزه لاتناسه كانه، به لام دواى رووخانى ميرنشينه كانى كورد، رولى هوز و تيره كان باشر به ده ركه وت و هه ر يه كه يان له جوگرافيه كه ي خويدا هه ولى پاراستنى به رزه وه ندىه كانى خه لك و خاك و هوزه كه ي داوه. به شى كه له و سه روك هوزانه يان خويان خوينده وار و زانا بوون، يان پالپشتى كه سانى خوينده وار يان كرده وه، بويه له رپى شيعر و نه ده بيا ته وه هه ندى جار ميژووى هوز و تيره كه تا ده گاته به شى كه له نه ته وه رهنگى داوه ته وه.

جوگرافىاى هوزى هه مه وه ند كه چه مچه مال و ده وروبه رى بووه له نزيك كه ركوك، ناوچه يه كى ستراتيجى و گرنه بووه و شوينى كيشمه كيشمى هوزگه لى جياواز و ده به ريه كراچوون بووه له گه ل ده سه لاتداران، به تاييه تيش له چوارچپوه ي ده سه لاتى عوسمانيدا شوينى نزيك سنورى ده سه لاتى ئيران بووه، بويه هه ميشه ناوچه يه كى گه رمى نيوان نه وه دوو ده سه لاته گه وره يه ي ناوچه كه بووه. گه ران به دواى ئه رشيفى ولاتانى ناوچه كه به گشتى و قاجارى و عوسمانيه كان به تاييه تى، زور لايه نى تاريكى ميژووى نه ته وايه تيمان رووناك ده كه نه وه، له نيويشدا ميژووى جولانه وه، رووداو و كه سايه تيه كان زياتر رووشن ده بنه وه.

فهقى قادرى هه مه وه ند يه كى كه له شاعيرانى سه ده ي نوزده مه و وه كه سايه تيه كه ته نيا به شيعر و نووسينه كانى نه ناسينراوه، به لكو له گه ل هوزه كه يدا ناوى ده هينرى و رابه ريكي گه وره ي هوزه كه ي و كه سايه تيه كى ديارى ناوچه كه بووه. دواى نه مانى ميرنشينى بابان نه و ناويكى ديارى ناوچه كه يه و زورترين كيشمه كيشمى له گه ل هه ر دوو ده سه لاتي قاجارى و عوسمانيدا هه بووه. بويه له پال به ره مه كانى، به لگه نامه ي ولاتانى دراوسى يارمه تيده ر ده بن بو روونكرده وه ي به شى كه له ژيانى نه و كه سايه تيه.

نه م تويزينه وه يه (فهقى قادرى هه مه وه ند له به لگه نامه كانى قاجاريدا) هه ولى داوه له رپى گه ران له نيو ئه رشيفخانه ي ئيراندا تيشك بخاته سه ر به شى كه له ژيانى سياسى نه و شاعير و سه روك هوزه ي كورد و له ماوه ي نه و چهنده ساله ي كه گرفتى له نيو عوسمانيه كاندا بو دروست ده بن، په نا ده بانه به ر قه له مروه ي قاجاربه كان و له وئيشدا زوربه ي ژيانى له سه ر سنورى نيوان نه و دوو ده وه له ته ده بيت و

به شیک له ټیکهه لچوونه کانی له گه لیان تا ده گاته برینداربوونی و گه له که موکی له سهر کردنی له نیوان عوسمانی و قاجاریه کان و هه و لای دانوستانی و چوونی بو ناوچه ی زه هاو و لورستان و په یوه ندیی له گه ل جوامیرخانی هه مه و هند و هوژ و تیره کوردییه کانی سنووری ده سه لاتی قاجاری، هه موو نه مانه له م توژیینه وه دا تیشکیان ده خریتته سهر.

توژیینه وه که وپرای ناساندنیکی کورتی ژبانی فه قی قادر و هوژه که ی، له روانگه ی به لگه نامه کانه وه هه لویت و روانینه کانی ده خاته پروو و ده قی نه و نامانه که له نیوان حاکمی کرماشان و جوامیرخان سه باره ت به بوونی فه قی قادر له سنوره که و مملانی عوسمانی- قاجاری بو به رژه وه ندییه کانیان و په کبونیان بو سه رکوتکردنی جولانه وه که ی فه قی قادر و هاوه لانی نیشان ده دات. له گه ل نه وه شدا بو په که م جار ده قی هه موو به لگه نامه کان له ری نه م توژیینه وه ده کرینه کوردی.

به نومیدی نه وه ی نه مه ده ستیپکیک بئ بو دوزینه وه ی زانیاری له باره ی که سایه تی، جولانه وه، هوژ و ناوچه کوردییه کان له ری به لگه نامه کانه وه و دواتریش به و هویه وه به شیک تر له میژووی نه ده بیمانی پئ بنووسریتته وه.

۲. کورته ی ژبانی فه قی قادر

تا ئیستا سه باره ت به ناسنامه ی فه قی قادر، هیچ به لگه نامه یه کی نه وتو نه دوزراوه ته وه و نه وه ندی هه یه پشت به دیوانه که ی به ستراوه و نه ویش له ریگه ی شیعره کانییه وه شاعیر خو ی ئاماژه ی به هه ندی زانیاری کردوو و له ری به لگه نامه کانه وه ته نیا ده توانرئ زانیاری له باره ی جولانه وه کانی په یدا بکرئ. له ری شیعره کانییه وه نه وه به دیار ده که ویت که ناوی عه بدولقادر کوری په سوول جوامیره و له تیره ی چه له بیی نیو هوژی هه مه وه ند:

نه گه ر مه په رسان ئیسم موئه للیف

عه بدولقادره ن زه لیل و زه عیف

نه سلم هه ماوه ند، زه لیل و خوارم

مونه تیره لوتف حه یی دادارم

یان:

عه بدولقادره ن ئیسم و نه وسافم

نه زه نجیره ی زه نب قه ید و ئینسافم

نه سلم هه ماوه ند فیرقه ی چه له بیی

داروون جه په سوول جوامیر نه سه بی

شوين و سالی له دایکبوونیشی به ته و اوای پروون نییه، نه و نده هه یه له شیعریکیدا که له خو بوته وه
 ئاماژه ی به وه داوه که په نجا سال له مه و بهر له دایک بووه، کتیبه که شی سالی ۱۲۹۷ ی کوچی نووسیوه،
 به و گویره ب سالی له دایکبوونی ده کاته ۱۲۴۷ ی کوچی، (موده پریس، م & عه بدولکه ریم، ف، ۲۰۲۱:
 ۵۱) که به رامبه ر (۱۸۳۱-۱۸۳۲) ی میلادی ده وه ستیت. نه گه ر چی گیو موکریانی سالی له دایکبوونه که ی
 به ۱۲۳۵ ی رومی نووسیوه. به لام به لگه ی ده قی شیعره که به هیتره.

فه قی قادر (به نه ندازه ی نه و پوژه خویندنی لای خوینده واران گه یاندوهه تا پله یه کی به رز. له کاتی
 لویدا تووشی دلداریه کی به جو ش بووه، کووره ی دل و دهروونی به ناگری نه و گروینه سوورکراوه ته وه...
 له ناوه پراستی ژیا نیدا به هو ی جموجول و بگره و به رده ی که سوکاره که یه وه تووشی به ندیخانه بووه.
 له به ندیخانه دا تووشی دینداری بووه و زور و تاری دینی و دهرویشی هه یه) (موکریانی، ۲۰۱۹: ۲۴۸).

له باره ی قوناغه کانی ژیا نیشی، نه گه ر چی له روانگه ی شیعره کانییه وه له پی شه کی دیوانه که دا
 ئاماژه بو ه ندنی لایه نی ژیا نی کراوه، به تاییه تی نه و سالانه ی له به ندیخانه دا بووه. به لام نه م توژی نه وه
 له روانگه ی به لگه نامه کانه وه چند لایه نیکی دیکه ی ژیا نی نا شکرا کردوه و کورته یه کی له شیوه ی
 کرؤنولؤ ژیا یه کدا له به شیکی نه م توژی نه وه دا دانراوه.

هه ر چی سه باره ت به ژیا نی ئاواره یی فه قی قادر و دوورخستنه وه ی بو کیشوه ریکی دیکه، نه مه ش
 گه نگه شه ی له سه ره، بوچوون هه یه بو به نغازی (لیبیای ئیستا) دوورخراوه ته وه و هه نیش بیان وایه
 له نه دهنه ی تورکیا کوچی دوا یی کردوه. له نیو به لگه نامه کانی عوسمانیشدا (تا ئیستا) شتیکی نه و تو
 له و باره وه نه دوژراوه ته وه.

خه لکی نیو هوژی هه مه وه ند بیان وایه که فه قی قادر و پرای نه وه ی یه کیک بووه له سه روک
 هوژه کانی هه مه وه ند، له هه مان کاتیشدا قائمقامی چه مچه مال بووه، به لام هیچ به لگه نامه یه کی
 عوسمانی و قاجاری نه مه پشتراست ناکاته وه. له به لگه نامه یه کی عوسمانیدا باس له وه ده کات که نه و
 نه ندانی نه نجومه نی شاره که بووه: من یازده سال نه ندانی نه نجومه نی قه زای چه مچه مال بوومه و
 وه که هه ر فه رمانبه ریکی تر مولک و مال م هه بووه و به بری نزیکه ی چل هه زار قرووش خانوو یکم له و
 شاره دروست کردوه. ماله که م هه مووی ده سستی به سه ردا گیراوه و تالان کراوه. خو م و خانه واده که شم
 بو (دهرنه) دوورخراوینه ته وه. نه و حاله ش والیه کان پی ده زانن و نو سراوی په سمیش لای خو م هه یه
 و قائم مقامیه تی دهرنه ش ته سدیقی کردوه و نه و گه واهینامه یه درابووه چه زره تی کاک نه حمه دی
 شیخیش. له به لگه نامه که دا هاتوه که داواکاریه که ی عه بدولقادر به زمانی فارسی بووه و به شی
 وه رگی رانی بابی عالی پوخته که ی وه رگی رپراوه ته سه ر زمانی تورکی، ب سالی نه وه ی وینه ی ده قه فارسیه که
 له گه ل دوسیه که دابنریت. میژوو ی ناردنی نامه که ی عه بدولقادر بو وه زاره تی ناوخو ۱۸ کانوونی
 یه که می سالی ۱۳۰۴ ی رومییه، که ده کاته ۱۸۸۸/۱۲/۳۰ ی میلادی (HR.TO، ۰۰۱، ۰۰۴، ۰۰۳۹۲).

له نیو دیوانه که دا و له چند شیعریکدا دژایه تی خو ی بو عوسمانیه کان دوویات ده کاته وه و
 به شیک له شیعره کانییه له زیندانی عوسمانیه کان له مو سل، که رکوک و به غدا نووسوه. له گه ل

ئاماژەدان بە بەشێك لەو مێژوووانەى كە زىندانى بوو. ئەمەش تا رادەپەك پارێك لە مێژووى ژيانى تايبەتى فەقى قادر روون دەكاتەوه.

۳. ناساندنیكى كورتى ھۆزى ھەمەوھەند

پێكھاتەى كۆمەلگەى كوردى وەك گەلانى ناوچەكە لە ھۆز و تيرە و زار و شێوھەزارى جيا پێك ھاتوو، ئەم ھۆز و چينە كۆمەلایەتییانە بەدرژايبى مێژوو و پۆلى كاريگەرەيان لە ناوچەكە بەگشتى و لە لاىھەنى كاريگەرى دەفەرەكەدا ھەبوو و ھەر كاتێك سىستەمى كاريگەرى وەك ميرنشین ھاتۆتە كايەو، ئىدى پۆلى ھۆز و تيرەكان كەمتر بۆتەو و لە نەمانى سىستەمى كاريگەرى و بەرپۆھەردندا ھەر تيرە و خێلێك بەرژوھەندى و داب و نەريتى خۆى پاراستوو و ھەر ئەمەش بۆتە جیى سەرنجى رۆژھەلاتناسان و وەك سىمايەكى ھەمەپەنگى نيو كۆمەلگەى كوردى تەماشى كراو. لە لاىھەكى دیکەو ھەوى سەبارەت بە باشوورى كوردستانە لە دواى نەمانى ئەمارەتى بابان، تيرە و ھۆزەكان ھەولیان داوہ لە رپى بەرژوھەندى كانيانەو بوونى خۆيان بپاريزن و رۆليان لەئێو ھۆز و ناوچەكە بە كاريگەرى مېنپیتەو.

بەشێك لەو ھۆز و تيرانە چالاكتەر بوونە و لە ھەمبەرى ھێزەكانى تردا زياتر خۆگر بوونەو و بە ھەندى خەسلەت لەوانى تر جياكراونەتەو. ئەمەش بۆتە جیى سەرنجى بيانىھەكان، كە يەك لەو ھۆزانە ھۆزى ھەمەوھەند بوو، تەنانت لە چاوى رۆژھەلاتناسىكى وەك ئىدمۆنزەو (ھەمەوھەند ئەگەر چى لە ھۆزە بچوكەكانى باشوورى كوردستان، بەلام تا سالى ۱۹۲۵يش لە بەناوبانگترین جەنگاوەرەكان بوون، دەگوترى ئەوان لە سەدەى ھەژدەو لە ئيرانەو ھاتوون و لە خاكى ئىستانيان (كە چەمچەمال و بازيانە) نيشتەجيبوونە و شيوەى ئاخاوتينان لە ئاخوتتى كرماشان دەچى. ھەر لە سەرەتاوہ بوونە پشتيوانى بابانىھەكان و شەريان لە دژى عوسمانىھەكان دەست پيكرد، دواى پرووخانى ئەمارەتى بابانىش، ئەوانە بوونە بەرەست و دركى بەر پيى عوسمانىھەكان. ھەمەوھەندەكان چەند سالان لە شوينى خۆيان دەربەدەر بوونە و شوينگوپريان كردوو، سنووريان دەرباز كردوو و تا قەسرى شيرين لە زەھاوہو چوونە. ھەر دوو حكومەت لە دەستيان پەريشان بوونە، تا كار گەيشتۆتە ھەوى كورە گەورەى ناسرەدين شارى قاجارى وا بە باش دەبينى كە جوامير ئاغای ھەمەوھەند وەك حاكم و دەستەلاتدارى ناوچەى زەھاو داھەزرىنى) (ادمونز، س، ۲۰۰۲: ۷۸).

ھاتنى ئەم ھۆزە لە ئيرانەو، نەك ھەر لە چاوى تويزەرە بيانىھەكانەو، بەلكو لە دیدى نووسەر و تويزەرانى كوردیش پشتراستكراوہتەو. ئەوھتا عەلئەدين سەجادیش ئەمە لە مێژووى زارەكیھەو وەردەگرى و دەنووسى:

لە دەورووبەرى سالانى ۱۷۰۰ى ميلادى (خودادەشەل) ناويك لە عەشرەتى ھەمەوھەندى دەورووبەرى كرماشان بەناوبانگى شىخ رەزای ھەنگەزآلەوہ لە ھەوارگەى خۆى ئەپەرى و بە ناو بانى زەھاودا دى

بۆ بنارى پىنجويىن و ئەچىتە دىيى ھەنگەژالە بۆ لاي شىخ و ئەبى بە دەرويشى شىخ رەزا و ماوھىيەكى پى ناچى شىخ لە عەشرەتى تىلەكوژنىكى بۆ دىنىت. خواداد لەم ژنە چوار كورپى ئەبى، يادگار، كە پىيان وتووھ چەلەبى، رەمەزان، رەشىد، سەفەر. زۆرى پى نەچووھ ئەم بەرەبابە لە گوندى ھەنگەژالەوھ بار ئەكەن و ئەچنە دەشتى بازيان و شارى چەمچەمال بە ناوى چەمچەمالى كۆنە شوينى خويان لە دەورى كرماشان و بىستون كە سولتاناواشيان پى وتوھ ئاوا ئەكەنەوھ و تيايدا دائەنيشن. ئەمانە وردە وردە پەرە ئەستين و ھەر چوار تيرەكەى ھەمەوھەند: چەلەبى بەگزاھ، رەمەوھەند، رەشەوھەند و سەفرەوھەند دروست ئەكەن و ناو و ناوبانگىكى باش لە دەشتى بازيانا پەيدا ئەكەن. تەنانەت ئەفسانەيەك لەناو ھەمەوھەندەكانا ھەيە كە گۆيا لەو سەردەمەدا كە خواداد لە لاي شىخ رەزاي ھەنگەژالە بووھ شەويك خەويك ئەبينى لە خەويا ئاگرىك لەسەر ئەندامى نىرينەى بلىسە ئەسنى و بەر ئەبىتە ئەو شاخ و داخە، ھەر چەندە ئەكەن بە كەس ناكوژىتەوھ. بەيانى خەوھەكەى بۆ شىخ ئەگىرپتەوھ، شىخ پىي ئەلن لە نەتەوھى تۆ عەشرەتتىكى ئازا و گەورە ئەكەوېتەوھ. ھەر لەبەر ئەمەش بووھ كە ئەو ژنە تەپلەكوپىيەى لى مارە كردووھ.

لە راستيدا عەشرەتى ھەمەوھەند تارىخىكيان لە لاپەرەى كوردەواريدا گىراوھ و بە ئازاترين عەشرەتى كورد بەناوبانگ بوون، دوو حكومەتەكەى رۆم و عەجەميان گەلن جار تووشى دەردى سەرى كردووھ و ھەر لە داويشيان دەرنەھاتوون! پياوى وەكو شەريف ھەمەوھەند و جوامىر بەگزاھەيان لى ھەلكەوتووھ، كە ئەم جوامىرەيان داستانىكى لە حكومەتى ئىرانا ھەيە و لەپاشا لە لاين محەمد حسين خان حسام الملکەوھ لە ۱۸۸۵ بە فيل كوزرا. ژنەكانيشان ئازا و تەفەنگچى و شوپرەسوارن. شوينى دانىشتنى ئەم عەشرەتە بەينى كەركووك و سولەيمانيە. لاي رۆژھەلاتيان رووبارى باسەرەيە و لاي رۆژاوايان قەلاسيوكە و لاي جنوبيان جەبارى و لاي شيماليان تاسلوجەيە. (عەلەئەدين، ۱۹۵۲: ۵۴۴-۵۴۶)

ئەم خەسلەتەنەى ھۆزى ھەمەوھەند كە پىي جياكراونەتەوھ لە ھۆزەكانى تر، واى كردووھ لە شوپىيىكى دوورى ناوچەى شارەزور كە لە سەنتەرى دەستەلاتى عوسمانى نىكيش نەبووھ، بەلام بينە جىي باس و خواسى عوسمانيان و نەك ھەر ئەمە بەلكو بينە ھۆى سەرتىشەش بۆ دەسەلاتەكە، تەنانەت دەگاتە ئەوھى كە دووربخرىنەوھ بۆ نىك لە ناوھەندى عوسمانى و توركىشىنى وەك ئەدەنە و دواتر ھەر بەوھش ناوھەست و بۆ كيشوھرى ئەفريقا و بەنغازى و دەرنەى لىبيا دەگوازىنەوھ.

۴. كۆچى فەقى قادر بۆ ناوچەى زەھاو و پەيوھەندى بە جوامىرئاغاوھ

ھەلكەوتەى جوجرافىيەى ھۆزى ھەمەوھەند لە نىك سنورى دەسەلاتى ئىران بووھ و چەمچەمال، شىروانە و سەرىپلى زەھاو و كرماشان بە يەك ھىل حسىب كراوھ و ھەر كە ھەمەوھەندەكان ھەر فشارىكيان لەلاين عوسمانىيەكانەوھ لىدەكرا، راستەوخۆ بەرەو سنوورەكانى ئىران دەكشان. بۆيە

زۆرتىن پەيوەندىيان بە عەشیرەتەکانى ناوچەكە ھەبوو، كە لە نىوان ئەوان و ئىرانىشدا بەگشتى عەشیرەتى جاف لە ھەردوو ديوەكەدا ھەبوو.

زۆرتىن كىشمەكىشمى عەشیرەتى ھەمەوئەند لە سەردەمى حكومرانی ظل السلطان (۱۸۵۰- ۱۹۱۸ز)دا بوو، بەتایبەت لە ناوچەى كرماشاندا. بۆيە ھەر كاتىك عوسمانىيەكان و قاجارىيەكان بۆ ھەدەنرانى فەقى قادر و داروودەستەكەى پىكدەكەوتن، ئىدى دەبوايە فەقى قادر شەرى ھەر دوو ئىمپراتۆر بكات و ھەندى جارىش ناچار دەبوو كە خۆى رادەستى عوسمانىيەكان بكاتەو.

بەر لە چوونى فەقى قادرىش جوامىرخان لە ئىران بوو و دەولەتى قاجارى ئەوى وەك پارىزەرەى سنوورى قاجارى دەستنىشان كرووو و لە سەردەمىكدە وەك حاكىمى سەرىپلى زەھاو حسىبى بۆ كراو. ماوئەيەكى باش ئەحمەدوئەندەكان بۆ ئىرانىش بووبوونە خەمىكى گەورە و ئەگەر لە بەرژەوئەندى ئىران كاریان نەكردبايە، دەبو ئىران ھەموو ھەولتىك بەت بۆ لەناوبردىيان، چونكە بە مەترسىيەكى گەورە دادەنان و تەنانتە لە ھەندىك باردا كرماشان لەبەر ھەمەوئەندەكان وەك ھەرىمىكى سەربەخۆ حسىبى بۆ دەكرا^۲ و ئىران ھەمىشە بە مەترسى لەسەر ئاسایشى و لاتەكەى دەزانىن. بۆيە يەك لە كارە ھەر لەپىشىنەكانى حكومەتى ظل السلطان چارەى كىشەى ھەمەوئەندەكان بوو، كە نزیكەى حەوت سالى خایاند.

لە مانگى زولقەعیدەى سالى ۱۳۰۳ى كۆچى [بەرامبەر مانگى ئابى ۱۸۸۶ى مىلادى] فەقى قادر لەگەل سوارىكى زۆرى ھەمەوئەندەكان لە دەورووبەرى زەھاو جىگىر بوون. لەگەل ئەوئەى ھەمەوئەندەكان پەيوەندىيەكى دىرنىيان لەگەل ئەو ناوچەيەدا ھەبوو و پىشتەر لە ئىرانەو ھاتبوون، بۆيە داوايان لە دەولەتى ئىران كەرد كە مۆلەتیان بەدن و پىننەو، بەلام ئىدارەى ویلايەتى كرماشان و ئىدارەى سەر سنوور و لە سەرووى ھەموویانەو جوامىرخان كە يەك بوو لە نزیكانى فەقى قادر و ھەمەوئەندەكانى ھاتوو، لەلایەن ظل السلطان ەو سەرىشك كرابوون كە چارەسەرىك بۆ كىشەى ھەمەوئەندەكان بدۆزنەو. باشترین سەراچاوە بۆ زانىنى ھەوالى فەقى قادر و ھەمەوئەندەكان لەو سالانەدا رۆژنامەى (فرهنگ)«ە كە وردەكارى ھەوالەكانى ئەوانى لەسەر لاپەرەكانى خۆى تۆماركروو. لە رۆژنامەكەدا ھاتوو كە فەقى قادر ماوئەى مانگىك زياتر نەمايەو و جوامىر بە فشارى حسام المللك^۳ ھەولتى ئەوئەى دا كە فەقى قادر لە خاكى ئىران دەربكات، ئەگەر چى حكومەتى ئىران ھىزى سەربازىيە لە عەشیرەتەكانى ئەو ناوچەيە دروست كەردبوو، لەوانە فەوجى زەنگەنە، چوارسەد سوارى سنجابى، كەلھور، گۆران، كولىيى.... لەگەل ئەوئەشدا چونكە ئەوانى لەگەل فەقى قادر بوون ژمارەيان ئەوئەندە زۆر نەبوو، پىويستى بەو ھەموو ھىزە نەدەكەرد و ئەركەكە خراپە ئەستۆى جوامىر، لەگەل ئەوئەشدا حسام المللك باوئەرى تەواوى بە جوامىر نەبوو و پىي وابوو ئەوان لە سەرەو

2 - ظل السلطان ئەم راستىيەى لە بىرەوئەريەكانى خۆى نووسىو و واى دانائە كشانى ھەمەوئەندەكان بۆ نزیك كرماشان وەك ھەرىمىكى سەربەخۆ لىھاوئە و توانايەكى لەرادەبەدەريان ھەيە. برونە (مطلبى، 1397: 62).

3 - حسام المللك حكومرانی كرماشان بوو، لەلایەن ظل السلطانەو لە سالى 1302ى كۆچى لە كرماشان دەست بەكاربوو، لە سەردەمى حكومرانی ئەودا زۆر لە كەسايەتى عەشیرەتەكانى ئەو ناوچەيە گىران و كوژران. (مطلبى، 1397: 65)

دوژمنایه تی په کتر ده کهن و له بنه وهش د دوستی په کترن. بویه فهوجه کانی گورانی خسته حاله تی ناماده و سه د سواری کولیاپی و په نجا سواری تایه فهی خه مانی سر به عیلى که لهوور و سى دهسته له فهوجی عاشقووی ناردنه سر سنوور، نهمه ش نه که هر بؤ به پرنکاربوونه وهی فهقی قادر، به لکو بؤ به پرنکاربوونه وهی سیتسه سربیه کان⁴ و په شه وهندییه کانیش بوو، که دواتر سیتسه سیری و په شه وهندیسه له جوامیرخان جیابوونه وه و بوونه هاوپه یمانی باجه لانه کان و له به رامهر جوامیرخان وه ستانه وه. نه و ماویه حکومتی ئیران و به تاییه تیش حسام الملک ی حاکمی کرماشان شه ری کورده کانی هر به کورده کان ده کرد و سه رتا ویستی به جوامیرخان سنووری سه ریپلی زه هاو پیاریزی، به تاییه ت له دهستی هه مه وهنده کان، به لام دواتر هر به دهستی هه مه وهنده کانیشه وه گرفتار بوو بوون.

دوا جاریش گه یشتنه نه و پروایه که به ته نیا ناتوانن شه ری هه مه وهنده کان بکن، بویه حسام الملک له هه مبه جوامیرخان سى کارى خستنه به رنامه ی خو، په که میان نیوانی فهقی قادر و جوامیرخان تیک بدات، دووم سیتسه سر و په شه وهند له جوامیر بکات و بیانخاته نزیکی له شکری ده ولت، سییه م ناچار بب که هاوکاریی له گه ل ده ولت عوسمانی بکات و به یه که وه به سه ر هه مه وهنده کان زال بن، چونکه به ته نیا به یه که ده ولت هه مه وهنده کان له نیو ناچن، ته نانه ت له به لگه نامه که دا هاتووه نه گه ر لایه کیان بیست هه زار که س بن و لایه که ی تر به شدار نه بن، نه وا شه ره که هیچ نه جمانی ناییت. دواتریش نه و هاوکارییه دروست ده بن و له نه جامدا له سالی ۱۳۰۴ ی کوچی حسام الملک له شکریکی نوسه د چه کرداری که له ۵۰۰ سوار و چوار دهسته سه رباز پیگ هاتبوو به ره و ده وروبه ری زه هاو پویشتن، تا هه مه وهنده کانی نه و ده وروبه ره له سنوور ناودیو بکن، نه گه ر چی کاره که به ئاسانی کوتایی پی نه هات، به لام به ناودیو کردنی هه مه وهنده کان له خاکی ئیرانه وه بؤ خاکی عوسمانی، ئیرت چه رمه سه ربیه ک و ناخوشییه کی زور رووی له هه مه وهنده کان کرد، چونکه له خاکی عوسمانیشدا چاکیان به سه ر نه هات و دوو چاری به لا و کیشیه ی گوره بوونه وه و هه موویان له یه کتر جیا کردنه وه و به جوړیک هه ندیکان قوالبه ست کردن و هه ندیکى دیکه شیان بؤ ناوچه ی جیا جیا بن ده سه لاتی عوسمانی بؤ ده وروبه ری ماردين دوورخستنه وه.⁵

له نیو نه و چه ند به لگه نامه یه ی قاجاریدا که هاوکاته له گه ل جوولانه وه که ی فهقی قادر، هه ندی زانیاریی هه ن که ده بنه پالپشت بؤ به لگه نامه کانی عوسمانییش و زور پاستی پشتراست ده که نه وه. له وانه:

4 - سیتسه سر، (سیتسه به سر) یان پنده آئین، محمه د نهمین زه کی به گ پتی وابه سیتسه به سه ر تیکه ل هه مه وهند بووه و نه سله که ی جافه و نزیکه ی 160 سالیکه له گه ل نه م عه شیره ته یه و نه م عه شیره ته هیچ ئیرتباط و مونا سه به تی له گه ل نه حمه دوه ندی ئیران نیه که ئیستا نه خلاق و عه قانیدی گوراوه و بووه ته شیعه، وه به عزه ن ئیدیعی مونا سه به ت له گه ل هه مه وهندا نه کا. پروانه (زه کی به گ، م، 2005: 138).

5 - بؤ زیاتر زانیاریی له و باره یه وه، پروانه توژیینه وه ی (مطلبی، 1397).

5. باوه‌ری ئیرانییه‌کان به ناکوکی فهقی قادر و جوامیرخان

قاجارییه‌کان پیمان وایه له سه‌ره‌تای هاتنی فهقی قادرهوه، جوامیر هه‌والیان لی ده‌شاریته‌وه و یان به‌جۆریکی دیکه نایه‌وی خۆی تووشی شه‌ری ئه‌و خزمانه‌ی بکات، ئه‌گه‌ر چی قاجارییه‌کان عه‌شیره‌تی دیکه‌ی ناوچه‌ی کرمانشانیسه‌ له‌و شه‌ره‌ تیه‌ده‌گلینن و به‌هۆی ئه‌وه‌ی جوامیریش ئه‌رکه‌که‌ی پاراستنی سنوور بووه، زۆرتین ئه‌رک ده‌که‌وێته‌ سه‌ر شانی ئه‌و. له‌ به‌لگه‌نامه‌یه‌که‌دا که‌ میژووی ۸ی په‌بیعی دووهمی ساڵی ۱۳۰۳ی [کوچی] که‌ ده‌کاته‌ به‌رامبه‌ر ۱۸۸۶/۱/۱۴ی میلادی [له‌سه‌ر نووسراوه، حسام الملک سی حاکمی کرمانشان نامه‌ بو تاران ده‌نووسی و ئاماژه‌ به‌ چهنده‌ خالیکی ده‌کات، له‌وانه‌:

۱- وا‌ دیا‌ره‌ قاجارییه‌کان چاوه‌پروانی ئه‌وه‌ بوونه‌ که‌ محمه‌د پاشاش ریگری به‌رده‌م جوولانه‌وه‌که‌ی فهقی قادر بن، به‌لام فهقی قادر و حه‌مه‌ سلیمان به‌پیی ریئمایمی محمه‌د پاشا جوولانه‌ته‌وه‌ و ئه‌ویش لای خۆی پاراستوونی. (محمه‌د پاشا، حه‌مه‌ سلیمان و چهنده‌ که‌سی دیکه‌ی له‌ هاو‌پیکانی ئازاد کرد و پیی گوتن له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌ ئیوه‌ به‌گویره‌ی قسه‌ی من هاتوون ئیدی حه‌قم به‌سه‌رتانه‌وه‌ نییه‌، به‌لام دوا‌ی ئه‌مه‌ ئه‌گه‌ر دووباره‌ شه‌ر و ئاژاوه‌ بنینه‌وه‌، له‌ هه‌ر کوئی بن، ده‌تانگرم و ده‌تانکوژم)؛

۲- به‌دریژیابی ئه‌و ماوه‌یه‌ فهقی قادر و حه‌مه‌ سلیمان یارمه‌تی‌یه‌ که‌تریان داوه‌ و تالی و سو‌رییان به‌یه‌که‌وه‌ چه‌شتووه‌. له‌و ماوه‌یه‌دا قاجارییه‌کان زانیاریی ته‌واویان له‌سه‌ر شوینی نیشته‌جیبوونیان نه‌بووه‌ و هه‌میشه‌ تامه‌زرۆی ئه‌وه‌ بوونه‌ بزنانن له‌کوین و چی ده‌که‌ن! (حه‌مه‌ سلیمان و فهقی قادر به‌ حوکمی ئه‌وه‌ی که‌ ئه‌مه‌ده‌وند/ هه‌مه‌وه‌ند بوون هه‌ر چییان کردووه‌ به‌ هاوکاریی یه‌کتر کردوویانه‌. دوا‌ی ئه‌مانه‌ گرنگ ئه‌وه‌یه‌ که‌ بزانیان له‌ کوین و چیان له‌ بن سه‌ردایه‌؟)؛

۳- قاجارییه‌کان هه‌ستیان کردووه‌ که‌ جوامیر راستییه‌که‌یان پیناڵیت و په‌نگه‌ بکه‌وێته‌ به‌ر کاریگه‌ریی خزمایه‌تی، ئه‌گه‌ر چی جوامیر زانیارییه‌کی گشتی ده‌دات، به‌لام هیشتا لای ئه‌وان چیی گومانه‌. (ته‌له‌گرافیکم له‌ جوامیرخانه‌وه‌ به‌ده‌ست گه‌یشتووه‌ و هیشتا دیار نییه‌ راست بیته‌ یان درۆ)؛^۶ جوامیریش چاوه‌پروانی فه‌رمانی قاجارییه‌کانه‌ و ئه‌و زانیارییه‌ ده‌دات که‌ فهقی قادر و هاو‌پیکانی لای به‌گژاده‌کانی جافن.

له‌ لایه‌کی دیکه‌وه‌ جوامیریش هه‌ست به‌وه‌ ده‌کات که‌ قاجارییه‌کان باوه‌ری پیناکه‌ن، به‌تایبه‌ت له‌ مه‌سه‌له‌ی فهقی قادردا، بۆیه‌ له‌ نامه‌یه‌که‌دا بو حسام الملک، جوامیر ده‌لی: هه‌والی فهقی قادر و حه‌مه‌ سلیمان لای من و به‌راستی و دوور له‌ هیچ فیئیک عه‌رزتان ده‌که‌م که‌ ئه‌وان هیچ کات ده‌خاله‌تیان نه‌کردووه‌.^۷

6 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 152.

7 - سه‌رچاوه‌ و لاپه‌ره‌ی پێشوو.

8 - سه‌رچاوه‌ و لاپه‌ره‌ی پێشوو.

9 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 310.

6. پيوهندی عوسمانی و قاجاریه کان بۆ سه رکو تکردنی فهقی قادر و هاوړیکانی

له قوڼاغی دواي نهمانی میرنشینه کوردییه کان، دهره فه تیکی باش دهره خسی بۆ نه وهی عوسمانییه کان و قاجاریه کان ریکبکه ون که پیکه وه دژایه تی جولانه وه کانی کورد بکه ن. به تاییه ت بزافی نه وه شیره تانه ی که که وتبوونه سهر سنووری نیوان ههر دوو لا.

دواي نه وهی عوسمانییه کان له سه رکو تکردنی جولانه وه که ی فهقی قادر ده گه نه بنبه ست و ده شان که فهقی قادر و هاوه له کانی په نایان بۆ ئیران بر دووه، ترسی نه وه شیان هه یه وه ک جارن هه مه وه نده کان له ئیرانه وه هیرش بکه نه وه سهر عوسمانییه کان و کیشه و سه رژی شیه یان بۆ دروست بکه نه وه، بویه ناچار ده بن له رپی بالیو زخانه ی عوسمانییه کان له تارانه وه په یوه نندی به ده سه لاتی تاران بکه ن و هه ولی نه وه بدن به هه ماهه نگیی یه کتر وا له فهقی قادر بکه ن که هیه چ ریکه یه کی نه بی و به ناچاری بکه رپته وه بن ده سه لاتی عوسمانییه کان.

له به لگه نامه یه کی عوسمانی شدا که میژووی ۱۸۸۶/۱۰/۲۲ ی میلادی له سه ره، خانه ی وه رگی رانی بابی عالی نووسراوه که ی نووسیوه که ئاماژه به نووسراوی ظل السلطان و ئیرانییه کان ده کات له رپی سه فاره تی عوسمانییه وه وه زاره تی دهره وهی عوسمانییان لئ ناگادار کردو ته وه که نه وان؛ فهقی قادر و هاوه له کانیان له خاکی ئیران وه ده رناوه و نه و چه کدارانه په نایان بۆ چیاکانی سهر سنوور بر دووه. هه روه ها ئاماژه ش به وه ده دن که فهقی قادر و هاوه لانی بۆ خاکی ئیران و خه لکه که ی شیی بوونه ته جیی مه ترسی (HR.TO، ۰۰۱۰۶، ۰۰۰۶۶، ۰۰۱). ئه مه ش نه وه ده سه ملیتیت له و ساله دا هه ولی عوسمانی و ئیرانییه کان گه یشتو ته راده ی هه ماهه نگیی کی باش بۆ راوه دوونانی فهقی قادر و هاوه لانی.

سه ره تا فهقی قادر و حه مه سلیمان لای محه مه د پاشا¹⁰ ده بن له سه ر سنوور و هه ولی نه وه ده دن که بچنه وه نیو خاکی ئیران. عوسمانییه کان ناگاداری ئیرانییه کان ده که نه وه و پیناخو شیی خو یان راده گه یه ن به وهی که فهقی قادر بچینه نیو خاکی ئیران، بویه ئیرانییه کان له رپی حاکمی کرماشان و جوامیر خانه وه هه میشه له سه ر هیلن بۆ نه وهی بزانه که ئاخو فهقی قادر هاتو ته نیو خاکی ئیران یان نا؟ (أمین السلطان¹¹ به ته له گراف به حاکمی) کرماشانی [گوتبوو که عوسمانییه کان دژی ده خاله تی فهقی قادرن، ده بیت نه وه بسه لمی نی، یان نه گهر له خاکی ئیران بیت تا دهریان نه که ن ناییت له نه سپی خو تان دابه زن]¹².

10 - نه م محه مه د پاشایه محه مه د پاشای داغستانیه که هاتبووه خانه قین بۆ نیوه نگیری عوسمانی و هه مه وه نده کان. ههر وه که نه مین زه کی به گ ئاماژه ی پیداو. بروانه (زه کی به گ، م، 2005: 142)

11 - میرزا عه لی اصغر خان اتابک اعظم، کوری ئاغا محه مه د ئیبراهیم، له پیاوانی سه رده می ناسره دین شای قاجار بوو، که له سالی 1310 ی کوچی گه یشته ته ختی سه داره ت و تا کوشتنی ناسره دین شا له سالی 1313 ی کوچی ههر له و پو شته ی مایه وه. دواي نه وهی که مزه فه ره دین شا بووه شا، نه وی له ته خت لادا و دواتر جاریکی دیکه له سالی 1316 ی کوچی هاته وه سه ر ته خت و تا سالی 1321 ههر له ته ختی سه دري نه عزمه مایه وه. له و ساله دا ده ستی له کار کیشایه وه و به ره و نه وروپا چوو. له کانی محه مه د عه لی شا هاته وه و زوری پین نه چوو له سالی 1325 ی کوچی کوژرا. (ده خدا، لغت نامه).

12 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 310.

جوامپڙ هميشه هه ډول د هدايات ټولنه نيشان بدات كه عوسمانيه كان به نيازي ټاڅاويهه كي گه ورهن و نابي د هوله تي ټيران باوهر به هه موو شتيكيان بكات، چونكه پي وايه عوسمانيه كان به پاساوي فهقي قادر مهرامي ديكيان هه يه، بويه دهيو وي ټو هه ماهه نكيه يي ټوان عوسمانيه كان و ټيرانيه كان به گرنگيه وه نيشان نه دات. به تايه تي له مه سه له ي هاتي فهقي قادر بو ټيران، جوامپڙ دهيو وي بابه ته كه بشارپته وه و ټوه ونده ي بوي بكري هه واله كه به دروستي نه گه يه ني، ټه مه شي له بهر گياني فهقي قادر و هاو له كانيه تي. بويه هه له سالي ۱۳۰۲ ي كوچيه وه كه هيشتا ره وشه كه زور خراب نه بووه، جوامپڙ له نامه يه كدا بو ده سلا تي ټيران دنووسې: سهاره ت به رويشتن و هه لاتي فهقي قادر ههروه ك عهرزتانم كرد و دوو پاتي ده كه مه وه كه له خاكي ټيران نين و عوسمانيه كان خه ريكي ده ستپوهردانن و دوژمنه كان به ټيوه يان راگهياندووه كه فهقي قادر له ټيرانه. داواكارم بو روونكر دنه وه ي ټم كيشه يه، كه سيك بټيرن تا بزنان فهقي قادر له كوييه؟ ټه گه ر ليره بوو قوښه ست ي بكن. عوسمانيه كان ده يانه وي له م ټوانه دا فهقي قادر له زه هاو كاريكي خراب به ناوي منه وه بكات، به م جوړه له فهقي قادر ټاگادار نين.¹³

له به لگه نامه يه كي ديكيه دا جوامپڙ نكولي له وه ده كات كه فهقي قادر هاتيته خاكي ټيران و ټو بانگه شه يه ي عوسمانيه كان به درو له قه له م د هدايات و داوا ده كات با نوښه ر بيت تا نيشاني بده م و بوي روون بكه مه وه كه فهقي قادر له خاكي عوسمانيه كانه نه ك ټيرانيه كان. بويه نامه بو (امين السلطان) ي تاران دنووسې:

ده مه وي بليم، كه پيشتر فه رموتان؛ ټه گه ر فهقي قادر له خاكي ټيرانه وه به ره و خاكي عوسماني روښتووه بو مان بسه لميټن، له م پيشنيزه باشر نابيت. جهنابي (معتمد حسين علي مقاباشي) هاتوونه قهسر¹⁴، به هه ر شيوه يه ك ټيوه وا بكن كه دوو روژ له قهسر مينيته وه، تا منيش سهاره ت به فهقي قادر بو تاني بسه لميټم كه چوته خاكي عوسماني و ټه وانش پيتان بليته وه سهاره ت به درويه كان و د هوله تي عوسماني و نكولي ټه وانشان سهاره ت به مه سه له يه بو روون بكه مه وه¹⁵. ټه م نووسراوه ش ميژووي ۸ ي رهيي دووه مي سالي ۱۳۰۴ ي كوچي [به رامبه ر ۴ / ۱ / ۱۸۸۷ ي ميلادي] له سه ر نووسراوه.

عوسمانيه كانيش سوورن له سه ر ټه وه ي له و ميژووه دا فهقي قادر لاي جوامپڙه. له به لگه نامه يه كدا كه ميژووي ۲۴ ي كانووني يه كه مي سالي ۱۳۰۲ ي رومي [به رامبه ر ۵ / ۱ / ۱۸۸۷ ي ميلادي]، له سه ره، ټامازه به وه ده دا كه فهقي قادري سه روكي هه مه وه ند و هاو له كاني له گه ل جوامپڙ له بن سايه ي حكومته تي ټيرانين و حكومته ده يانپارزي (M.V. ۰۰۱۵).

13 - سازمان و اسناد كتابخانه ملي ايران (ساكما): پرونده 7866 / 295، ص 326.

14 - مهبه ست قهسري شيرينه.

15 - سازمان و اسناد كتابخانه ملي ايران (ساكما): پرونده 7926 / 295، ص 90.

۷. شوینی مانهوهی فەقی قادر و هاوهلانی له خاکی ئێران

به‌گوێزهی به‌لگه‌نامه‌کانی قاجاری، سه‌ره‌تا که فەقی قادر و حه‌مه سلیمان و هاوهلانی هاتوونه‌ته خاکی ئێران، له‌سه‌ر سنوور نزیك سه‌رپێلی زه‌هاو نیشه‌جی بوون و داوای په‌زنامه‌ندی ئێرانییه‌کانیان کردوو و ئه‌و ناکوکییه‌ی ئیوان ئێرانییه‌کان و عوسمانیه‌کان هۆکار بووه‌ بۆ ئه‌وه‌ی بتوانن له‌وێ بێننه‌وه. له‌و نامه‌یه‌ی که له‌ کرماشانیسه‌وه بۆ تاران نێردراوه ئه‌و شوینه‌ ئاشکرا کراوه که گوندی شێخانه، (له‌ رۆژی دووه‌می مانگی زولحیججه فەقی قادر و حه‌مه سلیمان و چه‌ند کهسی تر له‌ به‌گراذه‌کان نزیك به‌ ۱۵۰ سوار له‌ خاو و خێزانیان له‌ خاکی عوسمانیه‌وه بهره‌و ئێران هاتوون و له‌ شێخان دانیشتوون و تا ئیستا هیچ خراپه‌یه‌کیان نه‌بووه و بێده‌نگ له‌وێ دانیشتوون)¹⁶.

دواتر شوینی خۆیان ده‌گۆرن و ئه‌و مانه‌وه‌یش له‌ لای حکومه‌تی ئێرانه‌وه به‌په‌زنامه‌ندی و هاوکاری جوامیری ده‌زانن. (به‌ پێی راپۆرتیک که له‌ سه‌رپێلی زه‌هاوه‌وه هاتوو فەقی قادر و عه‌شیره‌ته‌که‌ی له‌ حۆرین و شێخان جولاون و هاتوونه‌ جگیران که تا سه‌رپێلی زه‌هاو یه‌ک فه‌رسه‌خ و نیوه. جوامیرخان به‌هۆی ئه‌وه‌ی که ئهمانه‌ هاو‌عه‌شیره‌تی خۆیه‌تی و له‌گه‌ڵیان باشه‌ و به‌چاکی هه‌لسوکهو‌تیان له‌گه‌ڵ ده‌کات. له‌وانه‌یه‌ جوامیر ئه‌وانی هان دا‌بیت که بهره‌و ئێران بێن به‌لام ئه‌و به‌ ئاشکرا‌یی ئه‌وه‌ په‌ت ده‌کاته‌وه¹⁷).

فەقی قادر و حه‌مه سلیمان پێش ئه‌وه‌ی بچنه‌ نیو خاکی ئێرانی‌ش له‌ به‌شی خاکی عوسمانیدا بوون و له‌ شیروانه و بنکوره‌ نیشه‌جی بووبوون¹⁸ و له‌ شیروانه لای محه‌مه‌د پاشا و له‌ بنکوره‌ش لای شیخ محه‌مه‌د عارف بوون.

۸. فەقی قادر و داوای به‌ئین له‌ بابیعالی عوسمانی

بۆ گه‌رانه‌وه‌ی فەقی قادر بۆ بن ده‌سه‌لاتی عوسمانی، محه‌مه‌د پاشا هه‌ولێ نیه‌و‌ندگیری ده‌دات و فەقی قادر و حه‌مه سلیمان له‌ خاکی ئێران ده‌رده‌چن و لای محه‌مه‌د پاشا ده‌مێننه‌وه. ناوبراو به‌ئینی سه‌لامه‌ت‌بوونیان پێ ده‌دات، به‌لام ئه‌وان داوای نووسراویکی ئیمزاکراوی به‌رپرسیانی بالایی عوسمانی ده‌کهن. ئه‌مه‌ش له‌ نامه‌یه‌کی حسام المملک ی حاکمی کرماشان به‌دیارده‌که‌و‌یت که بۆ نه‌سروللا‌ خانی ناردوو: (به‌پێی نووسینه‌کان و راپۆرته‌کانی جوامیرخان، که سه‌باره‌ت به‌ فەقی قادر و حه‌مه سلیمان هاتوون، باس له‌وه‌ ده‌کهن و به‌گوێزهی هه‌واڵ و نووسینه‌کان که له‌ خانه‌قینه‌وه گه‌یشتوون، حه‌مه سلیمان له‌گه‌ڵ محه‌مه‌د پاشا دیداریکی هه‌بووه و محه‌مه‌د پاشا سو‌پندی خواردوه و به‌ئینی پێ دا‌ون، به‌لام ئه‌وان به‌ئین و گه‌تی والی و مو‌شیری به‌غداد و بابیعالیان ده‌و‌یت. هه‌روه‌ها به‌هۆی ئه‌وه‌ که هێشتا به‌ئین و گه‌ت و ئیمزای ئه‌وان نه‌هاتوووه و هێشتا ما‌ون و چاوه‌ری ئیمزای ئه‌وان، هه‌ر کات

16 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 295 / 7926، ص 152.

17 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 295 / 7926، ص 152.

18 - پروانه به‌شی ده‌قی به‌لگه‌نامه‌کانی قاجاری له‌م کتێبه‌دا.

هه‌وایی راستم به دهست گه‌یشت و مه‌رجه‌کان قبول بکه‌ن، ئینشاللا بۆتان ده‌نیرم^(۱۹).

ئهم داوایه‌ی فه‌قی قادر که میژووی ۲۲ ی ره‌بیعی یه‌که‌می سالی ۱۳۰۴ ی کۆچی له‌سه‌ره [به‌رامبه‌ر ۱۸۸۶/۱۲/۱۹ میلادی]، دوو لایه‌نی میژوویمان بۆ روون ده‌که‌نه‌وه، که بریتین له‌مانه‌ی خواره‌وه:

یه‌که‌م: وا دیاره پێشتر چهند جاری تر فه‌قی قادر و هاوه‌لانی گه‌راونه‌ته‌وه و کاربه‌ده‌ستانی عوسمانی له‌ ناوچه‌که‌دا هیجیان له‌به‌ر ده‌ست نه‌رۆیشتوو و خاوه‌نی به‌ئینی خۆیان نه‌بوونه، بۆیه ئه‌وان ده‌یانه‌وی له‌ سه‌رووتر و له‌ پله‌ی والیی به‌غدا یان بایع‌الییه‌وه به‌ ره‌سمی به‌خشی‌ن.

دووهم: ئهم داواکارییه‌ لێزانی و هۆشیاری فه‌قی قادر و هاوه‌لانی ده‌سه‌لمێتی، که زۆر لێزانانه‌ سیاسه‌تیان کردوو و ته‌نانه‌ت به‌ ته‌نیا ئیمزای محهمه‌د پاشایان قبول نه‌کردوو و له‌ فێلی عوسمانیه‌کان گه‌یشتوون و ویستووینه‌ خۆیان و مالباته‌کانیان سه‌لامه‌ت بن. ئه‌گه‌ر چی کۆتاگه‌رانه‌وه‌ی هه‌مه‌وه‌نده‌کان له‌ ئێرانه‌وه، چاره‌نووسیان بۆ ولاتانی تر و ئاواره‌یی و ده‌ربه‌ده‌ری ده‌ییت.

۹. کرۆنۆلۆژیای به‌شیک له‌ ژبانی فه‌قی قادر له‌ روانگی به‌لگه‌نامه‌کانی قاجارییه‌وه

سالی ۱۸۸۵ جوامیرخان له‌ قه‌سری شیرینه‌وه نامه‌ بۆ جاجروودی ناوه‌ندی ده‌سه‌لاتی قاجارییه‌کان ده‌تیری و دنیایان ده‌کاته‌وه که فه‌قی قادر له‌ خاکی ئێران نییه‌ و باس له‌وه‌ ده‌کات که فه‌قی قادر و داروده‌سته‌که‌ی ویستووینه‌ له‌ زه‌هاو کاری خراب بکه‌ن و ناوی ئه‌و له‌که‌دار بکه‌ن.

۱۸۸۶/۱/۱۴ به‌پێی هه‌ماهه‌نگیی عوسمانی و قاجارییه‌کان، هه‌وآل بۆ جوامیر هاتوو که فه‌قی قادر له‌ بنکوره‌ی نزیك خانه‌قینه‌ له‌ مآلی شیخ محهمه‌د عارف.

مانگی ئابی سالی ۱۸۸۶ ی میلادی فه‌قی قادر له‌گه‌ل سواریکی زۆری هه‌مه‌وه‌نده‌کان له‌ ده‌وروبه‌ری زه‌هاو جیگیر بوون.

له‌ ۱۳/۹/۱۸۸۶ ی میلادی، حسین سه‌رباز نامه‌ بۆ شاهه‌نشای قاجاری ده‌نووسیت و دنیایی ئه‌وه‌ی ده‌دات که فه‌قی قادر له‌ خاکی ئێران نه‌ماوه‌ و ئیدی جاریکی تر نایه‌نه‌وه‌ ئێران. باس له‌وه‌ش ده‌کات که عوسمانیه‌کان بانگه‌شه‌ی ئه‌وه‌ ده‌که‌ن که فه‌قی قادر له‌ ئێرانه‌، ئه‌گه‌ر فه‌قی قادر به‌ بانگه‌یشتی جوامیر و داروده‌سته‌که‌ی بپته‌ ئێران، ئه‌وا ده‌رده‌که‌ویت که قسه‌ی عوسمانیه‌کان راسته‌.

مانگی ۱۰ ی سالی ۱۸۸۶ فه‌قی قادر و هاوه‌له‌کانی دوا‌ی شه‌رپکی زۆر له‌گه‌ل ده‌وله‌تی قاجار، به‌ره‌و چیاکانی سنوور ده‌چن.

۱۸۸۶/۱۰/۳۰ فه‌قی قادر و هاوه‌له‌کانی هه‌ول ده‌ده‌ن بچنه‌ لای حوسین قولی خان ی والیی لورستان.

19 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 354.

۱۸۸۶/۱۱/۲۸ فەقئ قادر لای محەمەد پاشای عوسمانییە.

۱۸۸۶/۱۲/۱۹ ی میلادی فەقئ قادر لای محەمەد پاشا بۆ هاتنەوہی داوای بەلئینی بابیعالی دەکات.

لە مانگی دوازدهی سالی ۱۸۸۶ ی میلادی بەپێی راپۆرتەکانی قاجاری فەقئ قادر هیشتا هەر لە خاکی ئێراندا یە.

چەند رۆژیک پێش میژووی ۱۸۸۶/۱۲/۶ ی میلادی، لە کرمانشاه وە بۆ تاران راپۆرت نێرداوه و تێیدا باسی ئەو کراوه کە سێک بەنهیانی هاتۆتە مائی جوامیر لە قەسر و لەو دانیشتنە پاسەوانی سنووریش ئامادەبوو و دەیهویست کاربەدھستان لە حکومەتی عوسمانی بپارێنھوو کە فەقئ قادر ببھخشن و نێوانگیری و لایەنگری بکەن بۆ ئەم مەسھلەییە، یان ئاگایان لە فەقئ قادر ببیت. فەقئ قادر خۆی بەلئین دەدات کە خزمەتکار بیت. بە هەر حال ئیستا فەقئ قادر لەگەڵ ھەمەوہندھکان بە پێچھوانھی رەزامەندیی حاکمی کرمانشاهاتونەتە قەسر²⁰.

ھەر لەم مانگەدا عەشیرەتی رەشوەند و سیتەسەر بۆ دەرکردنی فەقئ قادر چوونەتە پال جوامیر.

ھەر لەم مانگەدا شەر لەنێوان فەقئ قادر و جوامیر دروست دەبێ و لەو شەرەدا وێرای برینداربوون لە ھەردوو لای ئەسپەکە ی جوامیریش لەو شەرەدا بریندار دەبێ²¹.

لە ۱۸۸۶/۱۲/۲۱ حسام الملک نامە بۆ ناوہندی دەسەلاتی قاجار لە جاجروود دەنێری و ئاماژە بەوہ دەکات کە فەقئ قادر و ھەمەسلیمان لای محەمەد پاشان لە شیروانە، ئەمە بەگوێرە ی قسە ی جوامیر، بەلام گومان لە قسە ی جوامیر دەکەن و ھیوادەخوازن کە وتەکانی جوامیر لەو بارەوہ راست بیت.

ھەر لەم مانگە راپۆرتەکانی ئێران ھەواییان ھەییە کە فەقئ قادر خاکی ئێرانی بەرہ و خاکی عوسمانی جێھێشتوو و لەو بارەوہ داوای دنیابوونەوہ لە بەرپرسیانی سەر سنوور دەکەن.

سەرھتای سالی ۱۸۸۷ فەقئ قادر داوای هاتنەوہ بۆ خاکی عوسمانی دەکات.

لە مانگی کانوونی دووہمی سالی ۱۸۸۷ لە تارانەوہ نامە بۆ حسام الملک ی حاکمی کرمانشاه دیت و داوای دنیابوونەوہ دەکات لە مانەوہی فەقئ قادر و ھەمەسلیمان، لەگەڵ ئەوہشدا ھەرپەشە دەکات کە ئەگەر تا ئیستا نەیانتوانیبی فەقئ قادر و ھەمەسلیمان لە خاکی ئێران دەرکەن ئەوا حسام الملک و جوامیر لەو کارەدا بەرپرسیارن.

۱۸۸۷/۲/۸ فەقئ قادر و دووسەد کەس لە ھاوہلانی خویان رادەستی عوسمانییەکان کردۆتەوہ.

20 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پروندە 7866 / 295، ص 332.

21 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پروندە 7866 / 295، ص 332.

۱۰. ئەنجام

لەم كورتە لىكۆلېنەۋەيە گەيشتىنە ئەم ئەنجامانەي خوارەۋە:

-حكومتى قاجارى فەقى قادر و ھاۋەلەكانى بە مەترسىي بۆ سەر خاكي ئىران زانيوۋە و ھەۋلىداۋە لە پىي عەشيره تە كورده كانى ناۋچەي كرماشان و لەنيوشيدا جوامىرخانى ھەمەۋەند پەلامارى فەقى قادر و ھاۋەلەكانى بدات و لە خاكي ئىران ۋە دەربىنن.

-دەۋلەتى عوسمانى لە گرتنى فەقى قادر و ھاۋەلەكانى بېھيوۋا بوۋە و لە پىي باليۋزەكەي لە تاران ھەماھەنگى لە گەل ئىران كوردوۋە بۆ ئەۋەي بە ھەر جوړيک بىت فەقى قادر و ھەمەۋەندەكان لە خاكي ئىران ۋە دەربىنن.

-فەقى قادر لە سۆنگەي ئەۋەي چەند جارى تر گەپراۋەتەۋە بن دەسەلاتى عوسمانى، بەلام باۋەپرى بە بەلېنەكانيان نەبوۋە، بۆيە مەرجى دواگەرپانەۋەكەي نووسراۋى پەسمىي بايىعالى يان واليى بەغدا بوۋە. ئەمەش ھۆشيارىي و لىزانى فەقى قادر لە ئاست نەپارەكانى نىشان دەدات.

-محەمەد پاشاى داغستانى نپۋەندگىرىي لەنيۋان فەقى قادر و عوسمانىيەكاندا كوردوۋە و لەگەل ئەۋەشدا ماۋەيەك فەقى قادر و ھاۋەلەكانى لە سنوورى دەسەلاتى محەمەد پاشا لە شىروانە و بنكۋرە دالەدراۋە.

-ئىرانىيەكان زۆر بەورىيىيەۋە مامەلە لەگەل جوامىر ئاغا دەكەن و باۋەر بەۋە ناكەن كە جوامىر دزايەتى فەقى قادر بكات، بۆيە چ بە ھەرەشە و چ بە راپۆرتەكانيان ئەۋە ناشارنەۋە و ھەمىشە لە پەيوەندىيەكانى ئەۋە دوو كەسايەتییە بەگومان بوۋنە.

۱۱. سه‌چاوه‌کان

أدمونز، س.ج. (۲۰۰۲). کرد ترک و عرب، ترجمه جرجیس فتح الله، اربیل: اراس.

دهخدا، ع. (۱۳۴۲). لغت نامه دهخدا، تهران: ؟.

زه‌کی به‌گ، م. (۲۰۰۵) تاریخی سلیمانی و وه‌لآتی، ئاماده‌کردنی په‌فییق صالح، به‌رگی سییه‌م، سلیمانی: ؟.

سجادی، ع. (۱۹۵۲). میژووی ئه‌ده‌بی کوردی. به‌غدا: مه‌عارف.

مطلبی، م. (۱۳۹۷). مسئله احمدوندها در دوره حکومت ظل السلطان بر کرمانشاهان (۱۲۹۸-۱۳۰۵ق)، فصلنامه گنجینه اسناد. ۷۸-۶۱. ؟

موده‌پیس، م. ع & عه‌بدو لکه‌ریم، ف. (۲۰۲۱) کۆمه‌له‌ی شیعی فه‌قی قادری هه‌مه‌وه‌ند، ئاماده‌کردنه‌وه و پێک‌خستنه‌وه‌ی کاروان عوسمان خه‌یات، سو‌ران: ده‌ستنووسخانه‌ی زانکۆ.

موکریانی، گ. (۲۰۱۹). گۆلچنی گیو، ئاماده‌کردنی کوردستان موکریانی، هه‌ولێر: رووداو.

به‌لگه‌نامه‌ی عوسمانی:

HR.TO.00392.00040.001

MV.0015

به‌لگه‌نامه‌ی قاجاری:

سازمان و ساناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده ۷۸۶۶ / ۲۹۵، ص ۱۵۲.

سازمان و ساناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده ۷۸۶۶ / ۲۹۵، ص ۳۱۰.

سازمان و ساناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده ۷۸۶۶ / ۲۹۵، ص ۳۲۶.

سازمان و ساناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده ۷۹۲۶ / ۲۹۵، ص ۹۰.

سازمان و ساناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده ۷۹۲۶ / ۲۹۵، ص ۱۵۲.

سازمان و ساناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده ۷۸۶۶ / ۲۹۵، ص ۳۵۴.

دهقى وه رگيردراوى به لگه نامه كانى قاجارى

له تارانه وه بو كرماشان^{۲۳}

مانگى په بىعى يه كه مى سالى ۱۳۰۴ سى كوچى

مقرب الخاقان²³ جواميرخان! ئه رى حال و دهنگوباستان چونه؟ خه رىكى چين؟ به پى ده ستورى (المر المقدس الاعلى) برپار و ابوو ئيوه دوو كار بكن و له رى ته له گرافهوه باسى بكن و گف و به لىنىستان داوه. يه كىك له و به لىنانه ئه وه يه فه قى قادر له گه ل عه شيره ته كه ي له خاكى پيروز (خاكى ئيران) بچنه دهره وه. ئىستا به پى راپورتىك كه به ئيمه گه يشتووه هيشتا له خاكى ئيران نه چونه ته دهره وه و هيشتا له شتمان و جوربن. ئهم كار له ئه ستوى ئيوه يه، يه كه م: كه ئه گه ر پويشتوونه ته دهره وه له ئيران، ده بيت بيه سه لمينن تا بزائين كه دروتان نه كردوه و ئه گه ر تا ئىستا نه رويشتوون، ههر ئىستا ده چن تا له ئيران دهر ياننه كهن له ئه سه بهكانتان دانهبهن.

دووه م: گف و به لىنتان ئه وه بوو له باره ي ئه و دزيه ي كه له ميانق له ئه حمه دوه ندهكان كراوه. به لىنتان دا كه دزهكان بگرن و ئه وه ي كه دزراوه لىيان بستيننه وه. چى بوو؟ ئه م بابته به كوئى گه يشت؟ پيمان بل و به گشتى باسى بكه. سه بارت به به لىنى يه كه متان ده بيت تا ده كرئ و ده توان دست و برد بكن و گف تان به كردار سه لمينن، تا دواتر سه رو ك وه زيران لىتان تورره نه بيت.

امين السلطان

مقرب الخاقان جواميرخان! بو پيداويستيهكانتان (گهنم و يارمه تى له لايه ن حكومه ته وه) كه بو خه لكى زه هاوتان داوا كردبوو، جارىكى تر عه رزان كرد و داواتان كردو ته وه، چونكه حكومه ت پى وايه داواكاريهكانتان راسته و ئيوه نو كه رىكى راستگو و خزمه تگوزارن، بو يه قبوليان كرد. خوشت ده زانى كرين و گواسته وه ي نازووقه بو زه هاو، كاتىكى زورى ده وىت، بو يه ۱۵۰۰ تمه نيان وه كه نه ختى بو ئيوه نارد كه به ههر شيوه يه كه خو تان ده زانن و پىتان خو شه نازووقه بكرن و بيده نه خه لكى تا به ئاسوودهيى بزين. ئه و ۱۵۰۰ تمه نه كه بو حسام الملك نووسراوه ئيوه برؤن وه ريبگرن و ئيشه للا خه رجى بكن بو ئه وه ي كه م و كو رپى نازووقه نه بيت، پاره كه مان ناردوه.

قوام الدوله و امين السلطان.

۱۱- مانگى په بىعى يه كه م²⁴

به پى ده ستورى اقدس الاعلى ئه و مه موره ي كه سوارىكى سه ربازه و تازه له كرماشان به ره و

22 - سازمان و اسناد كتابخانه ملي ايران (ساکما): پرونده 295 / 7024، ص 4 و 5.

23 - كه سن كه له پاشاوه نزيك بين.

24 - ۱۱ په بىعى يه كه مى ۱۳۰۴ سى كوچى ده كاته به رامبه ر ۱۲۸۶/۱۲/۸ ي ميلادى.

قهسِر و سِروان ناروومانه بهو جوړه رېکمان خستووه که بچن وهري بگرن و بيژميريت، بهو جوړه سهربازی زهنگه نه ۴۰۰ کهس، سهربازی ههمه دانی ۲۰۰ کهس، سهربازی گوران ۳۳۰ کهس سوارى نانکه لى کوليايى²⁵ و خه مان²⁶ و قلخانى²⁷ و سينجابه²⁸ ۳۰۰ کهس، که سهرجه ميان ده بيته ۹۳۰ سهرباز و ۳۰۰ سوار.

قوام الدولة وامين السلطان.

به ريز حسام الملك، شكودارتر بن!

به پيى ده ستوورى هه زه تى سولتان و به گوړه ي راپورتيتك كه جواميرخان ناروويه تى؛ گوتوويانه فه قى قادر چه ند روظيك لهمهوپيش چوه تهوه خاكى عوسمانى، بزائن نهمه راسته يا نه؟

نه سرولاخان

له جاجروود²⁹ هوه بو کرماشان³⁰

مانگى ره بيى يه که م سالى ۱۳۰۴ سى كوچى

جه نابى ميرى ميران، پايه بلند حسام الملك! هه ر شكودار بن.

به گوړه ي ده ستوورى شاه له جاجروود هوه زه حمه تان ده دم که ناي هه وال و باسيكتان سه بارهت به فه قى قادر و عهشيره ته كه هيه؟ له كوین؟ و نه حواليان چونه؟ هه هه واليك هيه به نهينى پيمان بلين. راپورته نهينىه كانى تيوه لهم بارهوه گهيشتون و به لام تيستا رهوشيان چونه پيمان رابگه يه نن!

امين السلطان

۲۲ سى ره بيى يه که م³¹

25 - خيلى كوردن له باكوورى شارى کرماشان نيسته جين.

26 - تيره يه كى كه له وړن.

27 - به داخه وه بومان ساغ نه كرايه وه.

28 - خيلى كوردن له پوزئاواى کرماشان نيسته جين.

29 - جاجروود شوئيته كه له نزيك تاران به سهر رنكه ي مازنده رانه وه. فه تحه لى شاي قاجار له سالى 1213 سى كوچى كوشكيكى به ناوى كاروانسهران لى دروست كرد. (لغتنامه دهخدا).

30 - سازمان و اسناد كتابخانه ملي ايران (ساكما): پرونده 7025 / 295، ص 2.

31 - ۲۲ سى ره بيى يه که مى ۱۳۰۴ سى كوچى ده كاته به رامبه ر ۱۸۸۶/۱۲/۱۹ سى ميلادى.

له تارانه‌وه بو کرماشان^{۳۲}

مانگی په‌بعی دووهم

حسام المملک خهریکی چیت؟ چ دهکهن؟ ههوالی تازهی سهر سنوره‌کامان پئی بلین، سهاره‌ت به مووچه و نازووچه و به‌رگ و پوښاکی سوپاکانی سهر سنور، چ کونه‌کان و چ ئهوانهی وا تازه‌هاتوون، ده‌بیت ههول بدهیت که کهم و کوری نه‌بیت و هه‌موو شتیکیان له کاتی خویدا به ده‌ست بگات و زور به خوښی و ئاسایی بژین. نابیت جگ و پوښاکیان کون و پیس بیت، نیمه هه‌موو شتیکیان ده‌ده‌ینی، ئیوه‌یش هه‌ول بدن هه‌موو شتیکیان به ئاسانی به ده‌ست بگات و ئه‌گه‌ر حال و باری ئه‌وان باش نه‌بیت ئیوه سزا ده‌درین. چ هه‌والیکتان له فه‌قی قادر و همه‌ سلیمان و کاره‌کانی ئه‌وانه‌وه هه‌یه؟ ئیستا له کوین؟ و ئه‌حوالیان چونه؟ به دریزیی بومان باس بکه‌ن. بزنان و زور به‌راشکاوایی پیتان ده‌لیم و ئیوه‌ش به‌راشکاوایی به‌ جوامیرخان بلین که؛ ئه‌گه‌ر فه‌قی قادر له خاکی ئیرانه له‌گه‌ل همه‌ سلیمان و هه‌موو کهس و کاره‌کی با سوار بن و برونه‌ دهره‌وه، ئه‌گه‌ر رویشتون پیمان بلین و ئه‌گه‌ر نه‌رویشتون ده‌بیت ده‌ریان بکه‌ن. ئه‌گه‌ر ئهم کاره‌تان پئی نه‌کرا، ئیوه ههر دووکتان به‌رپرسیارن.

له کرماشانه‌وه^{۳۳}

لهم کاته سهر‌باز حوسین ده‌گات و ئاژه‌وه‌چی و شه‌رانگیزه‌کان هه‌ل‌دین و ده‌گه‌رینه‌وه و ده‌یان‌ه‌وی خویان به‌هیزتر بکه‌ن. فه‌قی قادر له‌گه‌ل عه‌شیره‌ته‌که‌ی ههر روژه له شوینیکن. شوینیکی تایه‌تیا نیه، بویه ناتوانین به‌ ئاشکرای بلین ئهم نوسین و ورده‌کاریه که جوامیرخان نووسویه مسته‌فا قولیخان ی جیگر و هه‌لی ئه‌که‌به‌رخانی سهره‌ه‌نگ و سهر‌کرده‌ی سواره‌کانیش بهم جوژه نووسیبووین. به‌لام به‌ نه‌ینی پیتان راده‌گه‌یه‌نم که جوامیرخان له‌ژیره‌وه له‌گه‌ل فه‌قی قادر دوژمنایه‌تی یه‌کتر ده‌که‌ن و له یه‌کتر ده‌ترسن، من نامه‌ویت ئه‌و پیاوه زیندوو هه‌ینته‌وه، به‌لام به‌ چهند به‌لگه‌یه‌ک ده‌مه‌وی هه‌ینته‌وه: یه‌که‌م: له عه‌شیره‌تی په‌شه‌وه‌ند و سیته‌سه‌ر سه‌د سوار که له هه‌لبژارده‌ترینی ئه‌حمدوه‌نده‌کانن که لای جوامیرخان، جوامیر ده‌ترسیت له‌گه‌ل ئه‌ودا نه‌بن.

دووهم: له‌گه‌ل ئه‌وه‌یت لهم کاته‌دا ئاگای له ئه‌وان بیت؟

سییه‌م: له به‌رنامه‌ دایه که ئه‌گه‌ر به‌ته‌نی بردراوه‌ته پیشه‌وه په‌شه‌وه‌ند و سیته‌سه‌ر لای ئه‌و برۆن و ته‌نیا هه‌ینته‌وه و له ئه‌وان و له جافی مورادی که هاتوون بو گهرمه‌سیر و له عه‌شیره‌ته‌کانی خویان که له‌گه‌ل‌بان دوژمنن ئازار به‌ینیت. ئه‌مه‌یه که کاریکتان له‌گه‌ل‌بان کردوو ئاژاوه و لاملیمان لئ نه‌ینیت، تا کاتیک ده‌وله‌تی عوسمانی ریگه‌یان بدات و به‌راستی تا ئیستا هیرشیان نه‌کردوته سهر خاکی قاجار، ته‌نیا ئه‌و جارهی که عه‌رزتانم کرد. ئیستاش به‌لینیان داوه که ئه‌و شته‌ی دزیویانه به‌هه‌ینه‌وه. به‌ برۆی

32 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7025 / 295، ص 2.

33 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 150.

من باشتر وايه دهولت يه كسهر و ههر ئيستا له گه‌ل ئهوان بگوزهريني و له گه‌ل جواميرخان بيت و بهم جوړه له سنوور پمئنهوه و هيوادارم بيسه روبه ريري له سهر سنوور نه بيت و نه گهر له گه‌ل ئهم بير و باوه‌ره هاوران، كه نهوانيش له شهر و ئاژاوه له خاكي عوسمانى ئاسووده بن ئه و كارهم به و شيويه زور پي خوشه. حوكمي (نجف قولى خان³⁴) دهرچيت و فهقي قادر دهبيت له گوشيهك به نهيتي دابنيشيت.

به‌لگه‌نامه³⁵

له گه‌ل ئهوان مه‌رجانه‌ي كه داينابوو قبووليان نه‌كرد. محمهد پاشا، همه سليمان و چه‌ند كهسي ديكي له هاوريكاني ئازاد كرد و پيي گوتن له بهر نه‌وه‌ي كه تيوه به‌گوپره‌ي قهسي من هاتوون ئيدي حقم به‌سهرتانه‌وه نيه، به‌لام دواي ئهمه نه‌گهر دووباره شهر و ئاژاوه بنينه‌وه، له ههر كوئي بن، ده‌تانگرم و ده‌تانكوژم. همه سليمان و فهقي قادر به حوكمي ئه‌وه‌ي كه نه‌حمهدوهند/ همه‌وه‌ند بوون ههر چيمان كردووه به هاوكاري يه‌كتر كردويانه. دواي ئهمانه گرنگ ئه‌وه‌يه كه بزانيه له كوئين و چيان له بن سه‌ردايه؟ ههركات هه‌والئ ئهوانم به‌دهست بگات، بو‌تان ده‌نيرم. هه‌روه‌ها هه‌والئ ميركه‌يخوسه‌وه و جواميرخان بگاته من، ههر دم و ده‌ست له گه‌ل فهوجي شه‌شم چوارسه‌د يان پينجسه‌د سوار له خيل و عهشيره‌تهكان ده‌روين به يارمه‌تي خواي گه‌وره و ئيقبالي شاه، ههر هه‌موويان به سزاي خويان ده‌گه‌يه‌نين. ئهمه دوايين داوامه. ته‌له‌گرافيكم له جواميرخانه‌وه به‌ده‌ست گه‌يشتووه و هيشتا ديار نيه‌ه راست بيت يان درو، به دهق ئهوان ته‌له‌گرافه‌تان بو دهنوسم.

حسام المملك

عوسمانيه‌كان ئاشكرايان كردووه كه فهقي قادر لاي به‌گزاده‌گاني جاف و ماليشي له مالي شيخ محمهد عارف له بنكوپه‌يه. ئيستا هه‌وال هاتووه كه جافهكان له گه‌ل ئهمهدوهند/ همه‌وه‌ند و عهشيره‌تهكاني عوسمانى له گه‌ل همه سليمان و به‌گزاده‌گاني، له عهنباري قورخانه³⁶ تيريان داونه‌تن و چه‌ند كهسي سواريان پوڤساكي شه‌ريان له بهر كردوون و له گه‌ل ئهوان پيكه‌وه بوون و له‌وانه‌يه نه‌مرو يا سه‌بي هيرشمان بكه‌نه سهر. ئيدي مايه‌وه سه‌ربازي سواره و پياده‌ي عوسمانى له سهر سنوور له گه‌ل ئهوان هاوريين. مينش سوار و عهشيره‌تهكانم كو‌كردو‌تهوه ئهمر و ده‌ستوور چيه‌يه؟

جواميرخان

34 - نه‌جهف قولى خان يان صمصام السلطنة (1850-1930): كوري حوسين قولى خان ي تيلخاني و له سه‌راني عيلى به‌ختياريه. له سه‌رده‌مي مه‌شرووته‌خوازاني نه‌سفه‌هان به فه‌رماني محمهد عه‌لي شا، نه‌جهف قولى له حكومه‌تي به‌ختياري جياپوويه‌وه و سه‌ردار ظفر هاته شويني. دواي ئينقلابي مه‌شرووته نه‌وه بووه سه‌روك وه‌زيارني ئيران. سه‌رده‌ميكيش وه‌زياري جه‌نگ و هه‌روه‌ها له سه‌رده‌ميكى تردا نوينه‌ري نه‌نجمه‌ني شوپراي ميللي بووه. ناوبراو له نه‌سفه‌هان كوچي دوايي كردووه و ههر له‌وقى ئيژراوه.

35 - سازمان و اسناد كتابخانه ملي ايران (ساكما): پرونده 295 / 7866، ص 152.

36 - شويتيك بوو بو دابنيكردنى چهك و تفاقى شهر.

من خۆم تهله گرافهكانم بۆ هه موو سه رۆك عه شيره تهكان و سه ركردهكانى كوردستان ناردوو كه ده بێت ئاگادار بن.

حسین سه رباز

۸- ی په بیعی دووه می سالی ۱۳۰۳-ی كۆچی³⁷

به لگه نامه³⁸

هه ردوو جه نابی خاوه نَشكو و پایه بلند جه نابی امین السلطان و قوام الدوله سایه تان هه ره ده وام بێ!

تهله گرافی ئیوهم بینی و له وهی كه شا لوتفی بۆم هه به ئوه بۆ من جیگه ی شانازی و سه ربه رزیه. خوای گهوره هه موو رۆژێ هه زار جار هه كاته قوربانی شا. ئیستا فه قی قادر له گه ل مه مه مد پاشای عوسمانی³⁹ له شو ئینك دانیشه وو و خه ریکن قسه ده كه ن. قاسیدی من ئیستا لای ئه وانه، بۆیه داواتان لێ ده كه م، تا سه به ینی مۆلته م پێ بدن تا هه وائی راست و دروستتان سه به ره ت به فه قی قادر بۆ بئیرم.

جوامیر

۸- ی په بیعی یه كه می سالی ۱۳۰۴-ی كۆچی⁴⁰

له كرماشانه وه بۆ تاران⁴¹

۸ ی مانگی په بیعی یه كه م سالی ۱۳۰۴ ی كۆچی⁴²

به خاکی جه واهیر ئاسای پیرو و پایه بلند هه زه ره تی ظل الله، فیدات بێ هه موو عاله م!

به شانازییه وه له ناوچه ی سه رسنوور و له شكري سنوورمان كه بوونه ته ئاسایشی هه مووان، له هه واهه كان ئاگادارتان ده كه مه وه؛ ئیمه له وئ ئاگامان له هه موو شتیک هه به و یه ك ده قیقه شه له کاری خۆمان ناوه ستین. هه موو خه لکی ئیره خه ریکی دو عای خیرن بۆ زاتی مه له كووتی گهوره⁴³. خۆراك و ئازوو قه ی سه رباز هه كان و ئالیکی و لاخان هه موو مانگیك له شاره وه دیت و به سه رباز و سواره كان ده دریت. سو پاس بۆ خوای گهوره تا ئیستا بارودۆخ به و جو ره ی ئیستا باش نه بووه و تا ئیستا ئازوو قه

37 - ده كاته به رامبه ر ۱۸۸۶/۱/۱۴ ی میلادی.

38 - سازمان و اسناد كتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 158.

39 - مه به ست مه مه مد پاشای داغستانیه

40 - ده كاته به رامبه ر ۱۸۸۶/۱۱/۲۸ ی میلادی.

41 - سازمان و اسناد كتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 310.

42 - ده كاته به رامبه ر ۱۸۸۶/۱۲/۵ ی میلادی.

43 - مه به ستی شای ئیرانه.

و نالیک بهو جوڙه به لهشکری سهرسنور نه دراوه و ههموویان سوپاسگوزارن.

سهبارهت به جلک و بهرگ دهمهوی ټهوه بلیم که یهک دهسته جلک به فرمانبه رانی کون دراوه که لهم ماوهیه کون بووه و ههروهها دراوته فرمانبه رانی تازهش و خپوهتی تازهش دراوته ههمو که سیک و فرمانیان پښ کراوه که به خاویښی بیپاریزن، به تابهت هندی له سهربازه کانی فوجی شهشه که له سهر سنوری عوسمانی بوون، ده بیت جلک و بهرگی تازه و نوی پپوشن و جلک و بهرگی نویان دراوته. موزیکژهن و دوډل و زورنالیده رانه کانی کړندی⁴⁴ که له ناو شار بوون ریگه یان پیدراوه تا چند رږژیک بچنوهه مالی خویان و بچن بو قهر⁴⁵. سهبارهت به فقهی قادر و حمه سلیمان و ره شهوند هه والی تابهتی ټهوانم له جوامیرخان پرسی، بهم دهقه وه لامي منی داوهتهوه:

بو حسام الملك

هه والی فقهی قادر و حمه سلیمان لای منه و بهراستی و دوور له هیچ فیلیک عهرتازان ده که م که ټهوان هیچ کات نه هاتوونه ته نیو خاکی ټیران. حمه سلیمان له گه ل خیزانی له نیو لهشکری محمهد پاشایه. فقهی قادر له گه ل خیزانی له بنکوریهی چونکه امین السلطان به ته له گراف به حاکمی گوتبوو که عوسمانیهی کان دژی ده خاله تی فقهی قادرن، ده بیت ټهوه به سلمیښی، یان نه گهر له خاکی ټیران بیت تا دهریاننه کن نابیت له ټهسپی خوتان دابهرن.

به لگه نامه⁴⁶

بو سهلاندنی ټهم باوهره چووم. پيش ټهوهی بگهمه لهشکری محمهد پاشا له شیروانه، ټهوان بهره و بنکوره رږیشتبوون، ټهمدهوند/ ههمه وهنده کان ټهوه شوینهیان چول کردبوو و له یه کتر جیابوونهوه. خوم له گه ل ههمو سهرکردهکان و سوارهکان له ترسی ټهوهی نه بادا فقهی قادریان بو خاکی ټیران هیتابی بو لای حورین و شیخان⁴⁷ و ټهوه شوینانه چوون، وام دهرانی دهچنه ټهوی، بویه چووم و سیخورم بو ههمو شوینیک نارد و فقهی قادرم نه دوزیهوه. بهمتانهوه ده لیم که له خاکی ټیران نییه. نازاری بو کوی رږیشتووه ټهمه کیشیهی کی گرنگ نییه. من خوم ټهم کارانهم زور له عوسمانیهی کان دیوه تا ټهوه شوینه که حکومهت لیان به گومان نه بیت و به جوریک خویان بی هیچ کیشیهی که ده شارنهوه و ته نانهت نکولی له بوونی ټهوان ده کن و به جوریک دهیانه ویت منیش پیاوخراپ بکن و نیشان بدن که دوژمنایهتی ټهوان له گه ل منه.

سوپاس بو خوا ټهمنییهت و ټاسایشی سنوره کان زور باشه، عوسمانیهی کانیش چند رږژی دیکه دان به هاتنی فقهی قادر ده نین و سیخوریان بو ههمو شوینیک ناردووه. بهش به حالی خوم سهرکردهکان

44 - کړند ناوی شاروچکه یه کی سهر به کرماشانه.

45 - مه بهست قه سری شیرینه.

46 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 312.

47 - حورین و شیخان له نزیک به مو و سهر پیلن.

لاى من زۆرن و به دۇنيايى كېشەي ھەمەو ھەندەھكان لە رابردوو بە ھۆى ئەو بوو، دەيانەويست خزمەتكارىيەكەى من نەھيئلن.

جوامير

بە خاكى پاكى جەواھىرئاساى ھومايۆنى سوئند دەخۆم كە خۆم بە ئەندازەيەك لەم كارە خەباتم كردوو و تېكۆشاوم، ھەرگيز ناتوانن بە خەيالئىشتاندا بىت كە چەندە ماندوو بووم و ھەولم داوھ! ئىستا بەھۆى ئھووى كە دەستخەت و تەلەگرافى ھوكمى ئىھوم بىنى يەكسەر بە جواميرخانم گوت و دۇنيام كردهو و ھيوادارم بەم نزيكانە دەخالەتى ئازاوھ و شەپەنگيزى عوسمانىيەكان كۆتايى پى بىت. جوامير ئەگەر پىشتەر بە جورىكى ديكە ھەلسوكەوتى دھكرد ئىستا دەيەوى لە سنوورەكان ئھوان لەناوبەرئىت. بۆ ئاگادارىي ئىيو و بۆ خاترى موقەددەسى ملووكانە ئھم راپۆرتە دەخەمە خزمەتى بەرپزتان و بەگوپرى ھەوالھكان كە لە خانەقېنھو دىن دەئىن ھەمە سلېمان چۆتە ئىو سوپاى محەمەد پاشا.

لە قەسرەوھ بۆ جاجروود⁴⁸

جواميرخاننى سەرتىپ

سەبارەت بە سەرھوت و سامانى دزراوى پاتاق⁴⁹ دەستيان لەو مائە نھداوھ، چى ھېيە ھەر ھەمووى ماوھ. دزھكە ئىستا ھەلھات، مۆلەتم بەھنى دە يان پازدە رۆژ ئەگەر دزھكەم نھگرت ئەوا لە ئەستۆى من و تۆلەم لى بکەنەوھ، من بىجگە بۆ ئھم دوو بابھتە بەلکو بۆ ھەر بابھتېك كە ئىيو بفرموون لە خزمەتتان دەبم. ئەمرو دووشەممھىيە بە ھەموو ھىزى خۆمان دەچىنە سەر سنوور چونكە عوسمانىيەكان رۆيشتوون و سەبارەت بە مەسەلەى فەقى قادريش بىئومئيد بوون. ببورن كە زۆرم دريژە دايى.

جواميرخان

۲۵ - پەبىعى يەكەمى سالى ۱۳۰۴ ي كۆچى⁵⁰

لە قەسرەوھ بۆ جاجروود⁵¹

سالى ۱۳۰۲ - كۆچى

48 - سازمان و اسناد كتابخانه ملي ايران (ساكما): پرونده 7866 / 295، ص 324.

49 - شويتىكى نزيك كرماشانە.

50 - دەكانە بەرامبەر ۱۲/۲۲/۱۸۸۶ ي ميلادى

51 - سازمان و اسناد كتابخانه ملي ايران (ساكما): پرونده 7866 / 295، ص 326.

وه لامي جزووری موبارهك و پایه‌بند و گه‌وره‌ی بنده‌كان خاقان امین السلطان!

ته‌له‌گرافی ئیوهم نایه سهر سهر و زۆرم پێ خوش بوو، چه‌زهرتی شاهه‌نشا رووچی هه‌موو خه‌لك فیدات بێ، له‌گه‌ل ریز و نه‌وازش بو خوش‌ه‌فتار جه‌نابی حسام المملك!⁵²

هه‌والی ده‌ركراوه‌كان و هه‌موو خه‌لكی سهر سنوره كه به‌گشتیی ئارامن و له‌گه‌ل من خه‌ریكین دوعا بو مانه‌وه‌ی حكومهت ده‌كه‌ین. سه‌بارهت به‌ رویشتن و هه‌لاتنی فه‌قی قادر هه‌روهك عه‌رزتانم كرد و دوپاتی ده‌كه‌مه‌وه كه له‌ خاکی ئیران نین و عوسمانیه‌كان خه‌ریکی هاته‌نه‌ناوه‌وه‌ن و دوژمنه‌كان به‌ ئیوه‌یان را‌گه‌یانده‌وه كه فه‌قی قادر له‌ ئیرانه. داواكارم بو روونكرده‌وه‌ی ئهم كیشه‌یه، كه‌سێك بنێرن تا بزانی فه‌قی قادر له‌ كوێیه؟ نه‌گه‌ر لێره بوو قۆلبه‌ستی بکه‌ن. عوسمانیه‌كان ده‌یانهوێ لهم نێوانه‌دا فه‌قی قادر له‌ زه‌هاو کارپکی خراپ به‌ ناوی منه‌وه بکات، به‌م جووره له‌ فه‌قی قادر ئاگادار نین. سه‌بارهت به‌ دزییه‌كه‌ی پاتاق به‌ دریزیی باسی دزه‌كه و هاو‌رییه‌كه‌ی پێشترم بو كردن، كه‌ مالی دزراوه‌كه‌ی له‌ دزه‌كان وه‌رگرت ئه‌وه‌یش كه‌ ناوی میروه‌یسه‌ گرتوومه‌نه و ماله‌ دزراوه‌كه‌مان وه‌كو خۆی لێ وه‌رگرتوه‌ و به‌ پێی رای خاوه‌ن مال كه‌ ئیستا له‌ ته‌له‌گرافخانه‌یه و هه‌ر وه‌ك چۆن راپۆرتمان دا‌بوو، ئاواش به‌ خاوه‌ن ماله‌كه‌مان داوه. چوار ئیستر كه‌ هی لوتفه‌لیخانی ئامۆزام بوو كه‌ محمه‌د حوسین خان پیونجی له‌ رپی ناو دارستان دزی‌بوویان ئه‌و چوار ئیستره‌ی جوامیرخانی سه‌رتیپ و حاکی زه‌هاو به‌ لوتفه‌لیخان درابه‌وه. شایه‌تی ئهم کاره‌ بووم میرزا كه‌ كه‌ریمی ژمیریار و باقرسوڵتان له‌ فه‌وجی شه‌شه‌م و لوتفه‌لیخان دانی به‌وه‌دا نا كه‌ ئیستره‌كانی وه‌رگرتوه‌وه. سه‌بارهت به‌ په‌زای برای دزه‌كه، ماله‌كه‌ی وه‌كو خۆی وه‌رگرتۆته‌وه و ئاماده‌یه‌ دزه‌كه له‌گه‌ل هاو‌رییه‌كانی و قادر میروه‌یس كه‌ هه‌لاتوون را‌ده‌ستیان بکاته‌وه و به‌لێنم لێی وه‌رگرتوه‌وه كه‌ براکه‌ی به‌پێنێته‌ لام و ئه‌و به‌لێنه‌شی له‌ ته‌له‌گرافخانه‌دا تو‌مار کراوه.

له‌ کرماشانه‌وه بو تاران⁵³

له‌ خزمهت جه‌نابی گه‌وره و به‌رپرز و پایه‌بند قوام الدوله وه‌زیری ده‌رباری ئه‌عه‌زم، خوا به‌خته‌وه‌رترتان بکات!

به‌ بۆنه‌ی وته‌کانی شاهه‌وه، من خۆم شانازی ده‌که‌م و له‌ خزمهت جه‌نابی گه‌وره و به‌رپرز و پایه‌بند مشیر الدوله و جه‌نابی گه‌وره و به‌رپرز امین الدوله و جه‌نابی گه‌وره و پرێدار قوام الدوله خوا شکۆداری بکات!

له‌ خزمهتتان ده‌لێم فه‌قی قادر و باسی ئه‌و، هه‌رچۆن بو ئیمه‌ نووسراوه به‌و شیوه ئیمه‌ش

52 - له‌ پێشه‌کیی نووسینی نامه‌کاندا وه‌سف و سه‌نایه‌کی زۆر ده‌نووسرێ، به‌ پێوستمان نه‌زانی هه‌موو ئه‌و وه‌سف و سه‌نایانه‌ كه‌ نه‌ریتی ئه‌وسای نامه‌كان بوو بنووسینه‌وه.

53 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 332.

نووسيو مانه و ئهمرۆ بهوپهري ورديهوه دهنووسم كه ئهمه دهنگوباسي فهقي قادره:

چهند رۆژي رابردوو كهسيك به نهيني هاتۆته مالى جوامير له قهسر و لهو دانيشتنه پاسهوانى سنووريش نامادهبوو و دهيهويست كاربهدهستان له حكومتهى عوسمانى بپارنهبوه كه فهقي قادر بهبخشن و نيوانگيري و لايهنگري بكن بۆ ئهم مهسهلهيه، يان ناگايان له فهقي قادر بيت. فهقي قادر خۆي به ليين دهدات كه خزمهتكار بيت. به ههر حال ده لئيت ئيستا فهقي قادر له گه ل ههمه وهندهكان به پيچهوانهي رهمه نديي من هاتوونه ته قهسر. دريژهي ئهم ههواله فهراندهي پاسهوانى سنوور نووسيويه و يه كسه ر وه لآم دايه وه و رويشت. هيچ هه واليش له پاسهوانى سنووره وه نيه و پرسيارم كرد وا دهركهوت به هۆي ئه وه كهسانيك له لايهن شازاده وه بۆ دهرکردنى ئه وان هه موو كاتيك نامادن و له وتهي خويان په شيمان بوونه وه.

ئامانجى فهقي قادر له دهره وه به من گه يشت، دواي ئه وه كه فهقي قادر رويشت و به دريژي روه مان كرده وه به جواميرخانمان گوت عه شيره تي ره شه وه ند و سيته سه ر كه بۆ دهرکردنى فهقي قادر له گه ل ئه و (جوامير) دا بوون يه كسه ر هاتن و له گه ل ئه ودا هاودل و هاوپه يمان بوون و سوينديان خوارد كه كه مته رখে مي نه كن. لهم حالهدا هه وال گه يشت كه فهقي قادر دووباره له خاكي عوسمانيه وه هاتۆته خاكي ئيران. ههر ده سه بجي جوامير له گه ل ئه حمدوه ندهكان و سواره كانى، به دوايان ده كه ون و دواي رپيوانتيكي زۆر ده يانگرن و شه ر ده ست پي ده كات و ئه سه په كه ي جوامير بريندار ده بيت و چهند كه س له مان و له وانيش بريندار ده بن.

٩ - رهبيعي يه كه مي سالي ١٣٠٤ ي كوچي⁵⁴

له كرمانه وه بۆ جاجروود^{٥٥}

له خزمهت جهنابي خاوه نشكو و گه وره و به ريز و پايه بلند وه زي ري ده رباري ئه عزمه، ههر شكۆدار بن.

ئهم ته له گرافه ي ئه مرۆ جوامير بۆ منى ناردوه، وا منيش وه كخۆي بوتان ده نيتم.

حسام الملك

سه باره ت به فهقي قادر و حه مه سليمان كه لاي محهمهد پاشان له شيروانه. جهنابي علاء الدوله سه بيني ديته قهسر. من هيوادارم خواي گه وره بتانباري زي، ئه گه ر چي جوامير بهم جوړه درۆ له گه ل ئيوه ناكات به لام چونكه درۆمان زۆر لايان بيستوه، بۆيه ناتوانم ئهمه ته واو پشتراست بكه مه وه. ئه وه يكه له خانه قين و شوينه كانى تره وه نووسيو يانه كه خه ريكن هه ندي كار ده كهن، هيوادارم وته كانى

54 - ده كاته به رامبه ر ١٨٨٦/١٢/٦ ي ميلادي.

55 - سازمان و اسناد كتابخانه ملي ايران (ساكما): پرونده 7866 / 295، ص 340.

جواميرخان راست بيت. له هه موو شوينيك پرسيارم كرد دياره له نيوان ئهوان په يمانيك به ستراوه، ئه گه هه والي راستمان بو هات يه كسه ر بو ئيوه ده نووسم. سو پاس بو خوا هيچ نه قهوماوه ولات و سنوور و ري و بان و هه موو شوينيك ئارامه، هه موو خه لك ئاسووده ن و دوعا بو مانه وه ي ئيوه ده كهن.

حسام الملك

۲۴ ی په بیعی یه که می سالی ۱۳۰۴ ی کۆچی⁵⁶

نامه یه که له حسام الملك ی حاکمی کرماشان بو امین السلطان و قوام الدوله⁵⁷

بو جهنابی گه وره و به ریز و پایه بلند امین السلطان وه زیری دهرباری ئه عزهم و جهنابی گه وره و پایه بهرز قوام الدوله خوا شکودارتان بکات!

زمانم له ئاست سو پاسگوزاریی ئيوه ی به ریز کورته. خوی گه وره ئيوه له گه ل ظل الله بپاریزیت. ته له گرافهکانی جوامیرخان که ئیستا بینومه ئه گه ر وه لامهکانیشی بلیم زور ده بیت، ئيوه وه لامی ئهم ته له گرافهم بدهنهوه. ئهو بئ هو خوی کردوته نوینهری حکومهت و ده ولت. ئهمانه کهسانیکن که له هه قل و شعوره وه بیبه هره ن، هه ر تۆزیک لوتفیان له گه ل بکه یهت شیت دهن. ئه گه ر ئهم جاره فهقی قادر ده خالهت بکات، سه بارهت به مه بو مان بنووسن. ئهم جارهیان که خوتان به لینتان داوه و ده بیته لای شازاده رووسی بن، ئیدی ئيوه ییش بو خوتان راحهت دانیشتون.

ئیمه ده ستورمان به حسام الملك داوه، که هاوکاران بئ.

حسام الملك

۱۱ ی په بیعی یه که می سالی ۱۳۰۴ ی کۆچی⁵⁸

له کرماشانه وه بو جاجروود⁵⁹

له خزمهتی (مقرب خاقان معتمد السلطان نه سروللا خانی سه رتیب) عهرز بیت، که به پیی ته له گرافهکانی جوامیرخان، فهقی قادر و حه مه سلیمان به پیی راپورتهکانه وه که له خانه قینه وه دیت؛ حه مه سلیمان دیداری له گه ل محهمهد پاشا هه بووه. محهمهد پاشا به کهلامی خودا به چه ند مه رجیک به لیینی به وان داوه، به لام ئهوان ده یانه ویت والی و مو شیر ی به غداد و با یعالی به لیینیان پی بدن و به هو ی ئه وه ی که هیشتا به لیینی مشیر و والی نه هاتووه، هیشتا ماتلن و به ته مان ئه گه ر به لیینی ئهوان

56 - ده کاته به رامبه ر ۱۸۸۶/۱۲/۲۱ ی میلادی.

57 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 342.

58 - ده کاته به رامبه ر ۱۸۸۶/۱۲/۸ ی میلادی.

59 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 354.

روون بېتھوه بهو مهرجانه ئېشه‌للا ئاگادارتان ده‌که‌مه‌وه.

حسام الملك

۲۲ - سی ربيعی یه‌که‌می سالی ۱۳۰۴ - سی کۆچی⁶⁰

به‌لگه‌نامه⁶¹

بۆ خاکی بهر پېی شاهه‌نشا حه‌زهرتی ئه‌قده‌سی هومايۆن جه‌نابی شاهه‌نشا (هه‌موو عالمه قوربانته بۆ).

بارودۆخی سهر سنوره‌کان به ته‌واوی ئارامه و هه‌والی نووی ئه‌وه‌یه دوای رۆیشتنی فه‌قی قادر بۆ ولاتی عوسمانی، جوامیرخان ئیستا له قه‌سره. ههر بهو شیوه‌یه‌ی که باسمان کرد؛ ئیدی فه‌قی قادر و حه‌مه سلیمان جاریکی دیکه نابه‌نه‌وه ئیره و ئه‌م جاره له هاتنی ئیران و قه‌س نائومید بوونه. له ولاتی عوسمانی ته‌واو خه‌ریکی ئازاوه‌گیرین. به‌گویره‌ی ته‌له‌گرافیک، جوامیر ئه‌حه‌مه‌دوه‌نده‌کانی به‌ره‌و خاکی عوسمانی ناردن و به‌لین و په‌یمانیشی له په‌مه‌زان ئاغای یوزباشی عه‌سکه‌ری وه‌رگرتوه. ئه‌وان ده‌رکران و به‌ره‌و ولاتی عوسمانی چوون. به‌لام عوسمانیه‌کان ده‌لین جوامیر له‌گه‌ل ئه‌وان به‌ نه‌ینیی پیوه‌ندی هه‌یه. ئه‌گه‌ر چی من (حسین سرباز) هه‌چ کات باوه‌رم به‌مه نه‌کردوه و پیم وا نییه جوامیرخان هه‌والی نابه‌جۆ و درۆی ناردبۆ و ده‌توانم بلیم که ته‌نانه‌ت یه‌ک که‌شیش له ئازاوه‌گیرانی هه‌مه‌وه‌ند لیره نه‌مان. به‌لام له‌وانه‌یه هه‌ندیکیان لای سیتسه‌ره‌هکان که لای جوامیرن به‌نه‌ینی ما‌بنه‌وه. به‌راستی جوامیر لهم بابه‌ته‌وه خزمه‌تی کردوه و بیگومان شایانی خه‌لات و عینایه‌تی شاهه‌نشایه.

ئه‌گه‌ر هه‌ندیکی جاریش فه‌قی قادر و حه‌مه سلیمان به بانگه‌پشتی ئه‌وان بینه خاکی ئیران، ئه‌وا به‌دیارده‌که‌ویته که قسه‌ی عوسمانیه‌کان درۆ نییه. دوای ئه‌وی که له ته‌له‌گرافه‌کاندا هه‌وال و به‌لینی دابوو، هه‌روه‌ها که خۆیشم به ئیوه‌م راگه‌یاند مۆله‌تی سه‌ربازه‌کانی له‌شکرمان داوه، ئه‌گه‌ر چی دابینکردن و کۆکردنه‌وی ئه‌م سه‌ربازانه و مانه‌وه‌یان له سهر سنوره‌کان باش بوو. به‌لام به‌هۆی که‌مکردنه‌وه‌ی خه‌رجی حکومه‌ت و ده‌ست پیوه‌گرتنی ده‌وله‌ت به‌پیتی فه‌رمانتان سه‌ربازه‌کانمان نارده‌وه و له‌شکره‌که‌م هه‌لۆه‌شاندوه، به جوامیریشم راگه‌یاند که ده‌بیت زۆر ئاگادار بیت و به هه‌چ شیوازیکی که‌مه‌تره‌می نه‌کات.

حسین سرباز

۱۴ - سی زولحیججه‌ی ۱۳۰۳ - سی کۆچی⁶²

60 - ده‌کاته به‌رامبه‌ر ۱۸۸۶/۱۲/۱۹ ی میلادی.

61 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 7866 / 295، ص 362.

62 - ده‌کاته به‌رامبه‌ر ۱۸۸۶/۹/۱۳ ی میلادی.

له کرمانه‌وه^{٦٣}

له خزمهت جهنابی گه‌وره و به‌رېز و پایه‌بند امین السلطان، وه‌زیری گه‌وره‌ی دهریار، خوا راوه‌ستاوترتان بکات، خوی گه‌وره بمکاته قوربانی ئیوه. وه‌لامی فهرمووده‌کافی جهنابی مشیر الدوله م دایه‌وه که بۆ من ته‌له‌گراف کرابوو. به‌گویره‌ی هه‌والی راست؛ فه‌قی قادر و همه‌ه‌سلیمان و همه‌موو همه‌وه‌نده‌کان به‌ره‌و کهرکووک پوښتوون و ته‌سلیم بوونه‌وه و متمان‌ه‌یان به‌ عوسمانیه‌کان کردوو، که عوسمانیه‌کان له ولاتی خویان دووریان ده‌خه‌نه‌وه و له ههر کوئی بن ئیدی بیری هاتنه‌وه بۆ ولاتی خویان ناکهن. عوسمانیه‌کانیش ئەمه‌یان په‌سه‌ند کردوو. ته‌سلیم‌بوونی ئه‌حمه‌د وه‌نده‌کان به‌ هوی هه‌ولکافی ئیمه‌وه بوو.

به‌لگه‌نامه^{٦٤}

وه‌لامی حوزووری موباره‌ک جهنابی خاوه‌نشکو و ریزدار امین السلطان وه‌زیری گه‌وره‌ی دهریار، ههر شکۆدار بن!

ته‌له‌گرافی ئیوه‌م به‌ ده‌ست گه‌یشت، به‌ پئی ده‌ستووری ئیوه‌ جبه‌ه‌جیم کرد. پوژی پینج شه‌مه‌ه‌ چوارسه‌د سوار، له‌گه‌ل فوجی زهن‌گه‌نه، دوو توپ له‌گه‌ل بارونه‌کهیان له‌گه‌ل همه‌موو پیداو‌یسته‌یه‌کانی (خورد و خوراک) بۆ یه‌ک مانگ، دکتۆر و برینپچ و شتی ترمان به‌رپۆ خست و له‌ دهره‌وه‌ی شار جموچۆل و مه‌شقی سه‌ربازیم بیینی به‌ سه‌روکایه‌تی ظهیر الملک به‌رپۆ کهوتن. لهم ماوه‌ ته‌له‌گرافیکمان له‌ جوامیر بۆ هات، که چۆن کوره‌که‌ی کاکه‌وه‌یس و ئه‌حمه‌د وه‌نده‌کان خه‌ریکی تالانن. ئیوان کوره‌که‌ی کاکه‌وه‌یس و فه‌قی قادر شه‌ر و تیکه‌له‌چوون ده‌ست پۆ ده‌کات، شه‌ش کهس له‌ هه‌ردوو لا ده‌کوژرین. داوای ئه‌وه‌ ده‌کات رینگه‌ی پۆ بده‌ین لهم کاته‌دا هیرش بکاته‌ سه‌ریان و ئه‌وان وه‌ده‌ربنیت و ده‌یه‌ویت که سۆ پوژ سوپا بخه‌ینه‌ حاله‌تی پشوو. منیش وه‌لامم دایه‌وه‌ که ئیوه‌ بو‌تان هه‌یه‌ به‌وه‌ مه‌رجه‌ی که له‌ سنوره‌کان بن و ناگاتان له‌ سنور بیت، ههر چی سوارتان هه‌یه‌ بیهن. ده‌م و ده‌ست ئهم هه‌والانه‌م گه‌پاند و سه‌د سوارم نارد بۆ یارمه‌تیدانیان و گوتم ئیستا له‌ ماهیده‌هشت^{٦٥} مینه‌وه. پوژیک ته‌له‌گرافیک له‌ جوامیر گه‌یشت، چونکه‌ ناگاداری پوښتنی فه‌قی قادر و خاو و خیزانی بوو که هه‌لده‌هاتن. ئیمه‌یش خۆمان گه‌یاندی و شه‌ریکی قورس له‌ ئیوان ههر دوو لا روویدا و هه‌فت کهس له‌ وان کوژران و هه‌شت که‌سی دیکه‌ بریندار بوون. سی چل ئه‌سپیشیان له‌ناو چوون. دوو که‌س و چوار ئه‌سپی ئیمه‌ش له‌ناو چوون. فه‌قی قادر و داروده‌سته‌که‌ی شکستیان خوارد و به‌لێنیان دا که تا کاره‌که‌ ته‌واو نه‌که‌م نه‌گه‌ریمه‌وه‌ ناو سوپا.

63 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 295 / 7926، ص 28.

64 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 295 / 7926، ص 29.

65 - ماهیده‌هشت سه‌ر به‌ کرمانه، له‌ باکووره‌وه‌ په‌وانسه‌ر و له‌ پوژه‌له‌ته‌وه‌ کرمانه‌ و له‌ باشووره‌وه‌ لوورستان و له‌ پوژناواوه‌ سنووری کرند. که‌له‌ور و سنجایی لێ ده‌ژین. له‌ سه‌رده‌میکدا سه‌ر به‌ خانه‌قین بووه. (بۆ زیاتر زانیاری بره‌وانه‌ فرهنگ لغتنامه ده‌خدا). فه‌قی قادر له‌ ئیو دیوانه‌که‌یدا شیعی هه‌یه‌ که له‌ ماهیده‌هشت نووسیه‌یه‌تی.

به لگه نامه^{٦٦}

فهقی قادر له بهغدا خوئی به خزمه تکاری ئیوه ناساندوو. به لام ته گهر من نان و نمهکی ئیوه م به ههرامی خوار دبیت سوارهکانی فهقی قادر ههم خوئیان ههم ئهسپهکانیان ههموویان تیریان خواردوه و ئیستا له خزمه تکارانی ئیران له ئیو خاکی عوسمانیدا. تکاتان لئ ده کهم پرسیار بکهن بزنان راسته؟ هیوادارم ئهم جوړه خزمه تکاریه بو عوسمانیه کان نه بیته. جوامیر له گه ل حوسین خانی سه رتیپ کوری ظهیر الملک و مستهفا قولیخانی جیگره که ی خوئی ناردو ته سهر سنوره کان خه ریکی پرس و گه پان. نه گهر به راستی ئهوان (دار و ده سته ی فهقی قادر) دووباره هاتوونه ته وه خاکی ئیران، ده بیته رابگه یه نین و له خزمه تتان عهرز بیته. ههرچی ئیوه فه رمان بفه رموون ئیمه گوپرایه ل ده بین. نه گهر مه مهورانی ده ولته ی عوسمانی تیبکوشن، نه وا هیچ کهس ناتوانیته له سهر سنوره کان نازاوه بنیته وه.

حسام الملک

٢١-ی مانگی زولحیججه

به لگه نامه^{٦٧}

هه موو ته له گرافهکانی ئیوه وه لام دایه وه و به پوسته بو تانم ناردوه. هیچ جیاوازییه که له نیوان ته له گرافهکانی جوامیر نه بووه. جوامیر به داروده سته ی تاییه تی خوی له گه ل ئهوان شه ر ده کات. هه ندیک کهس له عه شیره تی سیه سه ر و په شه وه ند لای فهقی قادر بوون و هه ندیکیشیان لای جوامیر. به راستی شه پریان له گه ل یه کتر نه کرد، نه گهر که میکیان هاتوونه وه و ئیستا خوئیان شاردو ته وه، نه وا به هوئی دوژمنایه تییا نه له گه ل سیه سه رهکان. عوسمانیه کان ناتوان سه د فه رسه خ به دیوار گه مار پویان بدن، ئهوان له هه موو شوینیک فه رمان به ریان هه یه و ناتوان کاریکی وا بکهن نه هیلن نازاوه چیه کان بیته ئیره. جوامیریش ناتوانیته به تهواوی ریگری ئهوان بیته. ته نانه ت ئیستا جوامیر هه والی هاتنی ئهوان به (نصر الله^{٦٨}) نالیته. به جوامیرمان گو توه که ده بیته به تهواوی ئاگاداری سهر سنوره کان بیته. سوپاس بو خوا هیچ نا کوکی و بی سه روبه رییه که له سه رسنوره کان نییه و هاتوچو له سنوره کان به ئاسانی به رده هوامه، ده بیته بهو بریاره رازی بین. فهقی قادر له گه ل کهس و کاری خوئی هاتووه بو مالی شیخ سه عید و به نهینی له وی خوی شاردو ته وه و خه ریکه هه ندیک نامه بو من ده نیری. داواتان لئ ده کهم له گه ل جهنابی سه فیر قسه بکهن که که سیک بنیریته بو ئیره تا بو مان روون بیته وه که داروده سته ی فهقی قادر له کوین؟

جوامیر به لینی داوه که نه هیلیته یه کهس لهوان له سنور تیه ر بیته و بیته خاکی ئیران و

66 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 295 / 7926، ص 36.

67 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 295 / 7926، ص 70.

68 - یه کن بووه له حاکمی قاجاریه کان له کرمانشان.

كاربهستان ناهیلن ئهوان له سهر سنوور بن و ئه گهریش لهوێ بن ده بیته پرۆن. یه کیک له ته له گرافهکانی جوامیرخان که چه ند پرۆزی رابردوو وهك خوی بۆتانه ناردوووه.

حسام الملك

69 له خزمهت جهنابی خاوه نشکۆ و پایه بهرز امین السلطان (سایه تان ههر مینێ) ده مهوێ بلیم، که پیشتر فهرموتان که ئه گهر فهقی قادر له خاکی ئیرانه وه به ره و خاکی عوسمانی رۆیشتوووه بۆمان به سهلمین، له م پیشنیازه باشر ناییت. جهنابی (معتمد حسین علی مقامباشی) هاتوونه قهسر، به ههر شیوه یه که ئیوه وا بکه ن که دوو پرۆژ له قهسر مینیتهوه تا منیش سهبارهت به فهقی قادر که چۆته خاکی عوسمانی بۆتانی به سهلمینم و ئهوانیش پیتان بلینه وه سهبارهت به درۆیه کان و دهو له تی عوسمانی و نکۆلی ئهوانتان سهبارهت به و مه سه له یه بۆ روون بکه مه وه.

جوامیر سهرباز

۸ ی ره بیعی دووه می سالی ۱۳۰۴ ی کۆچی 70

به لگه نامه 71

له خزمهت جهنابی پایه بهرز و گه وه و پیروژ امین السلطان وه زیری دهربار؛ ههر پایه دار و شکۆدار بن!

دوای ئه و ته له گرافه که له خزمهتتانه عه رزم کرد، ئه مرۆ جوامیرخان ته له گرافیکی بۆ حسام الملك ناردوووه؛ هه والی ئه وه ی داوه که حه مه سلیمان و فهقی قادر به عوسمانیه کانیا ن گوتوووه؛ ئه گهر دهو له تی عوسمانی یارمه تیمان بدات، ئه وا ئیمه ده توانین قه لای جوامیر خراپ بکه ی ن و جوامیریش بکوژین. عوسمانیه کانیش ئهم لاف و گه زاف و قسه هیچ و پووچانه ی ئه وانیا ن به راست زانیوه و گفت و به لیتیا ن پیداون لهم بابته وه یارمه تیا ن بدن. له به گزادهکانی جاف و عه شیره ته کانی سهر به عوسمانی سواریا ن ته رخان کردوه. حه مه سلیمان له پیش هه موویانه وه و دووسه د تیریا ن داوه ته ههر سواریک. ئه مرۆ یه که شه ممه یه.

به لگه نامه 72

سویند به تاج و تهختی شای گه وه، تا ئه و پرۆژه له ژیا ندا بم، له رپی خزمه تکردن بۆ ئیوه که مته رخه م

69 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 295 / 7926، ص 90.

70 - ده کاته به رامبه ر ۱۸۸۷/۱/۴ ی میلادی.

71 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 295 / 7926، ص 91.

72 - سازمان و اسناد کتابخانه ملی ایران (ساکما): پرونده 295 / 7926، ص 121.

نايم، به هيچ شيويه كه له براكهم و له عشيرته و كورهم كه خوش نايم نه گهر خيانه تيان له دلدا بښت. به پتي فرمايشتي ئيوه له گه ل سوارهكان و سهربازهكاني سنور ناگمان له سنوره كان ههيه، تا ئهو روژه ش بمينين ئاژاوه چييه كان ناتوان هيچ كاريك بكن. نه گهر مرديشم ئهم كاره به ئهستوي يه كيكي تره، كه بښت و سنور بپاريزت. سهارهت به فقه قاندر روژي دووشه ممه چوته وه خاكي عوسمانى. شايهتي خزمهتكارى چنه ساله م بو ده ولته ناشكرايه، وهكو شه ر له گه ل عوسمانيه كان و توله سهند نهوه له ئهوان ههر به و جوړه كه فرمانتان دابوو، له مړو به دواوه ههرچي ئيوه ئهم بفرموون من له خزمه تاندا ده بم.

جوامير سهرباز

به لگه نامه^{۷۳}

له كراماشانه وه بو جزوورى جه نايى فخر الدوله (مد ظله)!

له روژي دووه مى مانگي زولجيججه فقه قاندر و حه ممه سليمان و چنه د كهسى تر له به گزادهكان نزيك به ۱۵۰ سوار له خاو و خيزانيان له خاكي عوسمانيه وه به رهو تيران هاتوون و له شيخان دانيشتوون و تا ئستا هيچ خراپه يه كيان نه بووه و بيدهنگ له وي دانيشتوون. به به لگه ي ئهوه ي كه بو ئيره هاتون ئهويه؛ دهولته عوسمانى سه رو كايه تي ئه مهدوه ند / هه موه ونده كانى داوه ته براكي فقه قاندر. فقه قاندر يش لهم كارهي دهولته عوسمانى نارازى بووه و دهستي كرووه به ئاژاوه نانه وه. دهولته عوسمانى ده يهويست فقه قاندر و دارو دهسته كه ي بگريت ئهوانيش له بهر ئهوه ي كه دهولته دهستي پيان ناگات، به رهو خاكي تيران هه لاتوون و ده يانه ويته دهولته تيران مولته مانه وه يان پښ بدات و نه گهر رييان پينهدريته ئه وا ده بښت له دهولته عوسمانى سه رو كايه تي عهشيره تي ئه مهدوه ند وه ر بگرنه وه.

له ۶ مى مانگي زولقه عيده

به پتي راپورتيك كه له سه رپيلى زه هاوه وه هاتووه فقه قاندر و عشيرته كه ي له خوړين و شيخان جولاون و هاتوونه جگيران كه تا سه رپيلى زه هاو يه ك فرسه خ و نيوه. جواميرخان به هو ي ئهوه ي كه ئهمانه هاوعه شيره تي خو يه تي و له گه ليان باشه و به چاكي هه لسوكهوتيان له گه ل ده كات. له وان هيه جوامير ئه وانى هان دايته كه به رهو تيران بين به لام به ناشكرايى ئه وه رهت ده كاته وه، نه گهر چي خو ي ده لپت من بو يه يارمه تيان ده دم، ده موي كلاويان له سه ر بنيم و هه ليان خه له تيم، له جوامير بترازي بروا ناكه م كه س ئهمانه ي هان دايته كه به رهو تيران بين.

۱۲ى زولقه عيده

از خطرا
شهر ریچ لست فی
۴
دستخط مبارک
بکر لست ه

ح م الملك چه سگیز و بچه کار مشغول است اخبارات تازه اگر در سرحد و غیره باشد بعضی را
در باب مو اصب و چیره و ملبوس و غیره قشون سرحدی چه مامورین قریم دستور العمدت
چه مامورین جدید که تازه فرستاده شده است باید تمام کنند که به آنها برسد و در موقع برسد و
در فاه و اسوده باشند و ایشان گفته و کثیف نباشد ماکه تمام حقوق آنها را کما غائب
و بقیمت روز داده ایم تمام مایه کند که خوب به آنها برسد و اگر وضع آن خوب نباشد
مواخذة خواهد شد اذقیه قادر و حمد سیمان و اعمال و چه اطلاع دار بر الان در کجاست لست او
چیت مفصلاً بعضی را بنده اطلاع حاصل شود و صریح بنویسید که تمام صریح سجو این بنویسید
اگر واقفیه قادر در خاک اینست او را با حمد سیمان و نام عوان و اتباع او جدا سوار شده بر
خارج کند اگر رفته است مطمئن عرض کنید اگر رفته است حکما بیرون کنند و الا هم تمام خواهد

انظھران
شہر ربیع الثانی اپنی پندرہمین
بکرمانشا

۲۹۸ مقصود خواہد شد و همچنین صبح بجا اینمیزنوبسید کہ از توجہ ابد اسناک عثمانی نروند و شرارت
خود سرور و زودی کنند و بپس این اعمال از کنگر کنند و خودت ہم مرقب بپس کہ از این گنا
نشد و الا شخصاً سئل خواہد شد ما بیع انانے

انظھران
شہر ربیع الاول اپنی پندرہمین
بکرمانشا

۲۹۹

از جا جبرود
بکرمانشا

جناب امیر الامرا العظام حم المکس امیر نومان دام جلالہ حرب الامر الاقرس روحا فداة از
رحمت سیدہ کہ از تفسیر قادر و اتباع او چه خبر در بر در کجا بستہ چه حال در زیر ہر چه محبت
مکارا نا اطلاع بہ سید نوشتاب محرابہ خا لہ لہ ہم در این فقرہ رسیدہ و بعض سید بلا وضعت

جست مرقوم در بر بعض رسیدہ این سلطان ۱۱ ربیع الاول

شہر ربیع اولت فی

از نظر این
۴۲۵
تقصیر بنظر اینها
۱۹۵
بنظر اینها تقصیر آنروز در فکر آنه نباشد و صورت قشون فوق العاده که از اینان این
و ستاده اند داده شده که رفته سحر بر آینه معلوم نموده و اطلاع بر هر چیز شده که با کمال جرات
اینفقوه را بر آینه ابن اللطاف ۲۲ صج الاول
۱۹۶

انظره ان

بكره انشا

شهر بیع الاول اینست

از بهر صورت داده اند و بنام خود و بنام دیگر که عرض کند سر بار زنگنه چهار صد نفر سرباز
 ۲۸۵ همدان در سربت نفر سرباز کوران برسد و سی نفر سواران افغان و کلبان و خمان و قیچان و سنجان و سرباز
 که کلیه همد و سی نفر سرباز و برسد نفر سوار است قوام الدوله و بنام لطان ۱۱

خدمت جناب آقای حاکم الملک دام عیاله العالی بحسب امر علیحضرت آقا میرزا
 روح الامین فداه مقدمات از فرزند جو اینرخیان بعضی سینه نقیبه فادر حدیث است
 سبک خانی رفته و دخالت داده اند او را بنفقہ صدق است با خبر بعضی سرباز
 ۱۵ خدمت مقرب امان معتمد اللطمان نصر الله خان سربز زیر مجریه از فرزند
 جو اینرخیان نقیبه فادر حد سلیمان دخالت داده اند و از فرزند او بنام شایسته از خاندان
 رسیده حد سلیمان با مجرب است ملاقات کرده و در طر کلام التمجید باشت به آنها دخالت داده است

خند و له آنها امضا قول محمد باشت را از اوله و شیر خداد و باب علی بنحو ایند و در بنام
 امضا را بنام رسیده معوق است ادم کرده و مترصد است هر آن که دخالت آنها صحت
 با شرط و قرار سینه فیا بین داده اند ان شاء الله بعضی خالی جواهر است بنام هر ادرج انفر

میرزا حاکم الملک ۲۳ ص ۱۱۱

از طهران

شهر ربیع الاول اثنتی عشر سنه ۱۲۴۴ بکرانسا

۲۹۳

از طهران ۱۲۴۴
 مقرب انانان جو نیرخان حالت نما چطور است در وجه کما مستحب الاموال افاضه
 رو خافه مقتر است که نماز هفت روزه کند و بدو مکرر افرازم و او بدو غافه خاج شدن
 و عوان او از خاک مقدس بود که نقشید خاج شده و دخالت گرفته است حال از طرف
 شنیده شود نماز خاج شده و در شان و عزیز است بر عهده نما است که گرفته است
 تا معلوم شود خلاف عرض نموده اید و اگر گرفته است الان سوار شده بروستا آنها خاج
 از آب خودت بپا نه نوی یک هم هفت روزی بود که در بیان طاق از احمدوند باشد بود
 که آنها را هم بپیر و اموال گرفته سزوس نیز چطور شد و بجا رسیده تفصیل را اطلاع داده و
 اولی حال جد و عهد را بصیرت در بر که بپا د امور و موافقه شویر ابن السلطان ۲۲
 مقرب انانان جو نیرخان از باب بز و قاف و در کجه رعایا و زبای که در عرض
 کرده بود چون بعضی شمار اولی حالت علی صدق میدهند و نوا صادق خندیدند
 قبول نمودند و چون خریدن و حمله غلبه در باب طول بکشید و از موضع بکشید و مبلغ بپردازید
 نقد حمت نمودند که خود انمقرب انانان هر سخو که هلمتر باشد و مبلغ را غله خریدار نموده
 برسد که مشغول عتیر شده آوده شوند که برار و با صدق و ما انوشته با این مکارف را بر سر
 العظم حم و کلان دستاده سخو راه را در یافت در بیرون است الله در دفع محصول آید سخو
 و نکه که خود را در یافت در بیرون اوله و امین السلطان اربع الاول
 حسب الاموال اولی الا عا ممر است که سر از زبوانه که جبره از گمانش بقصر و کما سر او

۵۸۰-۷۹

از حق

مستطرف

مکتبہ عمارت دار

جان صاحبان احم لال ابرار صاحب و خدام اہل دولہہ سر ملکہ انانہ ملک واد مبارک را اذرت وازندل
 ہاں ملکہ لہ سنگی حاجت و غنائت انما صفتی نھی صداقت جان نا تہیں الیز جا کہ دریا کتر سوار را دور
 ہزار تہ ہراں الیز نکتہ لاجت بہ حالہ فقہ قادر با نجر پائے شمنہ در یک بظہ جمع و شمنہ عقیقہ عالیہ
 قاصد جا کہ در زرا آتہا کرمما جا کہ را تا فردہ ہر ہاں رنگ فرا تہہ و تہہ لکھوان جان تار شہت
 حال ہوں کہ دریا وضع تہہ لکھوان الیز از رول لیرت صدقاتہ و تہہ لکھوانہ بعضی تہہ جا کہ آتہ

تاریخ ۱ شہرہ ۱۱۱۱

کتابخانہ

٥٨٠٠١٥٥

الحمد لله ملكه افق دوائ علیہ ایزین

مرکز تخصصی طب سنتی

تاریخ ۱ شهریور ۱۴۰۱

از کراش ان بند

علاطات	تاریخ مطلب		علاقله	تیمم
	ساعت	روز		

بیماری حراری است بر حسب طبع سردی ابراج و این دوره غنیمت زرد بجا می آید و در این زمان در این اوقات
 و این باطلات بر حسب درجه برایش تمام دانه های نوبت دارد و قیسه در قیسه جان بر سر هر دانه در قطره است
 و جان در این است در هر دانه که از آن کوی صفت لیس در آن گانه اشغال از آن چه خوب است که با در هر دانه با در آن
 حصر ندهد با در آن سبزه زرد در این زمان بجهاد در قلب بر دانه های کوچک این دوره چه خوب است که با در هر دانه
 در بعضی دروس هم کیرت با در این زمان داده است که در این زمان کمتر شده و با در این زمان در هر دانه در هر دانه
 در هر دانه که با کیرت آن هم زنده بصحبتان رنگه از این مخصوص برای هم بسته از این زمان فرج نسیم که در هر دانه در هر دانه
 در این سبزه در زمانی وجود بگویم بسته در این زمان که در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه
 نماند خود را که کرده بصورت در وقت نماند در باب قیسه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه
 که این نسیم تا زنده کرد که این در این زمان بجهاد کیرت قیسه تا در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه
 در این وقت بر این در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه
 سینه بند که زنده نگذاشته اند چون سینه در هر دانه که که فرزند که سینه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه
 و اگر در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه در هر دانه

تاریخ	شهر	ساعت	حقه	تلاک که از کراش ان بند
-------	-----	------	-----	------------------------

۵۱۰-۱۵۶

اداره اسناد ملی ایران

مکتب

تاریخ شهر سال

از

موضوع	عناوین	تاریخ مطالب		اطلاعات
		روز	ساعت دقیقه	

با کوشش و زحمات حضرت آیت الله العظمی بروجردی که در این خصوص در این زمینه بطرف بکوش کرده و در این خصوص
 ضایع نموده و اینها را اثرش کرده بود چه که با هم سرگردان و گمراه از جهت اینکه با واقعیه آثار و عمده آن که تعدیه با هم
 بطرف حضرت آیت الله العظمی بروجردی واقع شده و در این خصوص به جهت اینست و اثری از این آثار است که در این خصوص
 نامه و مستندات که است اینست که در این خصوص که اینها را زیاد و در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را
 حضرت آیت الله العظمی بروجردی در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را
 بیشتر محض عبادت است و اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را
 از این جهت که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را
 رخت و آتاهای جنای و رضایت و کفایت جویند که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را
 رقیبت و آتاهای نموده و اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را
 با دود و مخصوص فردا جویند و اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را
 جویند که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را
 به مرض میرسد و اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را در این خصوص که اینها را

تاریخ	شهر	ساعت	دقیقه	تذکره ای که در این خصوص
-------	-----	------	-------	-------------------------

۱۶۳-۵۸۰

مکتبہ جامعہ
از قلم

مدحت نگار جوانی کا رسم و رواج امرال مسروقہ ناطق اینجی امرال دست نژدہ ہر صحت بقیہ سم
 حاضر است ساری آں خزانہ گزیدہ ہنر - بہ بہر دعدہ وہ با نازدہ روزہ ساری را الکتو قیہ اینجی نینہ
 رضی قادر ہنم منول و مورد سرافندہ ہاشم جاگرتہ رال اینجی فرقعہ ستہہ و علم است سکہ ہر قدسی در حوض
 فغانہ سال را فغانہ امروز ہر رسم و رسم است ماہہ استمداد سق طعدو مردو حون شہنشاہ رشہ اندہ جاگرتہ
 سق ط لا زمردانہ و از من لکھت بقیہ قادر خنکہ عرف نندہ ماہول شہتہ بقیہ احرار بہ فالوت بقیہ قادر
 خواہنہ کرد رنارہ من است نخی جوانی ہر زمانہ

کتابخانہ شاہج
 شمارہ ۲۰ شہر لہ اولیہ ۱۳۰۴
 ۱۳۰۴

۵۸۰-۱۶۳

حکومت پنجاب
پنجاب

اذن

محرر

حاجت حضرت مبارک صاحب سلامت حاجت سلامت تمام مملکت مددگان لاکھ بولستان بدینو داسلم کردنے مدت کارے و زمین جان
 و حضرت کریم از فرد صالحی و علمیت شاهان عام نایب ارواح و اعلیٰ مداره و بوجبات کلمه حضرت و ولد
 نایب نایب علم روح مداره و فریاد صاحب صحت امیک احمدل ترددینے و لاکھ بولستان و اتر سوت و اتر سوت
 خانوادہ در جان شایع است اینہاں دوام لطف تاہرہ موافقت و اہم و باب طرد فقہا در کانگریس
 کردہ و مکتبہ پر مدرسہ در آنجا کہ قدرے خارج و دعوت عہدے و اکے و صاحب بنی بولستان بہ ہر دو نایب
 مقدمہ است البتہ صادرہ روال کف حقیقت بعض نامور خوانندہ بر سائید تا بدینہ فقہا در کانگریس و اکے
 ناک مقدمہ کہ جو اور دست بہ نامہ ایات تہہ از کانگریس فکرنہ عہدے کہ مفیدہم در اینہاں بولستان
 سرتا در وہاں بعض نایب کانگریس تہہ ایہاں حالت اور امر تہہ در باب فتنوں ناطاق و سوت
 مارت و کفایت رانہ تر فرزند تہہ مال بولہ بولہ از مکتبہ رحمان اہم دینہ عام کہ قدرے در سوت
 زخم تہہ تہہ بولہ عینا اردو نایب موافق تہہ صاحب مال کہ در لاکھ بولستان خط است و صاحب بولستان
 ملاقات تہہ صاحب مال تہہ بولہ بولہ در اس قاطر از مال دینہ تہہ در لاکھ بولستان مال عورتا در تہہ
 جو حلیہ تہہ بولہ در روادہ مان حلیہ تہہ تہہ بولہ بولہ در اس قاطر تہہ بولہ تہہ بولہ بولہ
 و مقصد بولستان صدادندہ لاکھ لاکھ خرافیا تہہ تہہ و صاحب تہہ بولہ تہہ بولہ تہہ بولہ تہہ بولہ
 سائیم و اصل و سر تہہ بولہ بولہ بولہ تہہ بولہ تہہ بولہ تہہ بولہ تہہ بولہ تہہ بولہ تہہ بولہ
 سر تہہ دار و با قرض بولستان فتح تہہ بولہ لافعی ما بولہ تہہ بولہ تہہ بولہ تہہ بولہ تہہ بولہ
 مشہ کہ بولہ بولہ رضای بولہ بولہ بولہ مال را بولہ بولہ بولہ بولہ بولہ بولہ بولہ بولہ
 خراس تہہ اند تہہ از رضا کریم در بولہ بولہ بولہ بولہ بولہ بولہ بولہ بولہ بولہ بولہ

۱۳۰۲

شہر

نمبر

کتابخانہ

مختار لکچر انجمن تلمیذین مدرسہ اسلامیہ

جاری صورت

۱۰

مختار معارف

مختار معارف انجمن تلمیذین مدرسہ اسلامیہ از طبع خانہ معارف اسلامیہ لاہور و مدرسہ معارف اسلامیہ
 نئی دہلی و خانہ معارف اسلامیہ لاہور و خانہ معارف اسلامیہ کراچی و خانہ معارف اسلامیہ پشاور و خانہ معارف اسلامیہ
 فیصل آباد و خانہ معارف اسلامیہ راولپنڈی و خانہ معارف اسلامیہ مظفر آباد و خانہ معارف اسلامیہ ملتان
 و خانہ معارف اسلامیہ کوئٹہ و خانہ معارف اسلامیہ اسلام آباد و خانہ معارف اسلامیہ حیدرآباد
 دکن و خانہ معارف اسلامیہ بنگلورہ و خانہ معارف اسلامیہ ممبئی و خانہ معارف اسلامیہ بھونائی و خانہ معارف اسلامیہ
 دہلی و خانہ معارف اسلامیہ کولکتہ و خانہ معارف اسلامیہ راجستھان و خانہ معارف اسلامیہ مدراسہ
 و خانہ معارف اسلامیہ بھارت و خانہ معارف اسلامیہ سرکاری پبلسیشنز انڈیا و خانہ معارف اسلامیہ
 وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ پاکستان و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و
 صنایع مستظرفہ سندھ و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ خیبر
 پختونخوا و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ بلوچستان و خانہ معارف اسلامیہ
 وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ گلگت و بلتستان و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و
 صنایع مستظرفہ آزاد کشمیر و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ
 خیبر ایف ایف ایچ و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ چٹاگانگ
 و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ ڈی ایچ سی و خانہ معارف اسلامیہ
 وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ بھارت و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و
 صنایع مستظرفہ پاکستان و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ
 سندھ و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ خیبر پختونخوا و خانہ معارف اسلامیہ
 وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ بلوچستان و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و
 صنایع مستظرفہ گلگت و بلتستان و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ
 آزاد کشمیر و خانہ معارف اسلامیہ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفہ خیبر ایف ایف ایچ

اخلاص علیہ السلام

مکته

ناریج شهر

از کریم ان پیر

اعلاطات	ناریج مطلب		عزلگی	جماعت
	ساعت	روز		

خدمت جناب جبر اکرم افیم ایس ایس در روز بار عظیم و جناب جبر افیم جود المردم دام اب
در سوراخیات و مرهم جناب جبر اکرم و جناب صرافه و جود مبارک را و نظیر عفو و طریقه
در روح المینا سوز و مدد برادر تکریم جبر افیم در ان دم جناب جبر و جود نظیر رایت و نظیر
بر سلطه ایزد فرموده را در جناب بفرماید و او کس خود را همچو مانده و بدین وسیله داکتر و نظیر است لودر است
کانه است این مردمان به بشوید بنده نظیر جناب جبر افیم و در این نشانی جناب قیده قدر هم سرودم فرماید و در صورت
و خود را کرده و دایه اگر این دفعه نموده به بهیسم و عهد کرده و خود را در کتب و جبر اکرم مبارک و نظیر
عظیم رو سفید بنام جبر اکرم و نظیر حکم شده و در دایم محبت خود با هر بنده بفرماید فرمایند

حکم اکرم

جواسطه نیکو افغانا			ناریج
تلاک افغانی که نیکو مطلب	ساعت	شهر	

۵۸۰-۷۵

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَىٰ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ

مکتب

تاریخ شهر ۱۳۰۴
از رشت آن به

منا	عنوان	تاریخ مطلب		اطلاعات
		روز	ساعت	
جاریه	مجلس	دقیقه		

خدمت خباب صاحب فخرم اسیدمان و جناب میر فتح فرام الدوله در باب تعادیر سوره
سوره بقره در آن مسجد سنت به مقصد فرزند باطلع آقا حسن و کید الدوله نجفین و جوهر خان و آدم جاوید که چند روز
سفر غنچه ماله شد و خود جوهر نیز هم خدمت بنابر و اگر کفین نزل حرمت در آن راه سخته با داشتن بر سر است
برابر خانیف سنت و محافه لازم بود عبادت بنابر علی محمد

بواسطه نیکو انجمنه		تاریخ
تاریخ	شهر	

۵۸۰-۱۷۷

۱۹

از کمال

مکتب کربلا

حضرت مکتب کمال لغزانه کمال ترست زنده کبر از قرار توتنه مات جراته لایق و در عهده کمال و کمال
 دوله و از قرار اخذ و توتنه مات که از نفع غره رسیده همایان با چهره آن عیالات نخبه و در عهده کمال
 مجربان با آنها دعالت و کمال برابطه خنده و لا آنها انفصال حق مجربان را از اولاد و غیرتند و کمال
 مغربانه و در ایله ایله کمال انفصال آنها بر نمیده موقوف بر آردم کدازده و توتنه مات کمال که در کمال
 آنها صلح و محض نشسته با برابطه و مدار که یکدیگر با نفع دوله و آن دانه مومن حاکمان جراته کمال شانه هر اولاد
 مریانه حاکمان

شایسته ۲۲ شهرت کمال ۱۳۴۴

کتابخانه کربلا

 وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
 کتبخانه

مدرسه سلطانیه

از تاریخ ۵۸۰

خالص ملک سلفه اولیاد انجمن اعیان تاجران ارواح الامیر شاه از احوالی معروضه از روز اول ماه به استمراریت که سلفه
 در پیشگاه و پیشگاه و غیره است بعد از طریقه تاجران که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 از هزاره که در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 مشاهده با این که در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 اینها ملوک و اعیان تاجران و غیره است که در این اوقات در قریه تاجران و غیره است
 بعد از آنکه در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 عرض و اظهار نماید که در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 محتسب است که در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 لذت و متذکران را آنچه در پیشگاه و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 در آنجا که در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 و بعضی که در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 حضرت شاهنشینان و علم را در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 که در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 نائب معتمدان و اولیادان است که در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 ابله و اولیادان است که در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است
 که در این اوقات در قریه تاجران و غیره است که در آنجا در میان تاجران و غیره است

تاریخ ۱۴ شهر رجب ۱۳۰۳

کتابخانه سلطانیه

۰۹۳ - ۲۳

اختر ملک اف دولت علی پور

۱۳۰۴

از کتابان به

اطلاعات	فایض اسلام طلب	عدد کلمات	صفحه
ردیف	ساعت	دقیقه	۲۲۰

حضرت خانبهتاب ابرار عظیم رنم این سال وزیر بود و دربار عظیم دام آقا را الله فرمودند جان نا قدر خانه زاده را
تصدق بخانه خوار کرد ببارک نماید زیرا که که خانبهتاب ابرار برف میرا الله در حب الله ببارک کرد و در همه چیز
بر ارباب عرض شد مرا فی بخاری می کند آن فی در و بر همین و عموم همه دند بزرگ رفته نیم شد بدین
آنها را تبعه خواهد کرد و لا هر چه بشد که هرگز خیل بارت برار آنها نباشد این شهر را خود می بیند
دارند که نیم شد اینها هم در بطه اقرات و اتمامات این خانه زاده دولت جاوید همه قاره همه الله
سالم در مورد این رفته دوشه باب ۵۰ ۱۲ ۱۲۹ ۵۰ ۹۰ ۶۰ ۶۰
۲۰ ۹۰ ۱۲ ۱۶ ۹۰ ۳۳ ۳ ۱۶ ۳۹ ۱۶ ۱۶ ۱۶ ۹۰

فایض ملک اف خاندان	کوفتند	کینه مطلب
شهر	ساعت	دقیقه

۰۹۳ - ۲۷

از اسطوخودوس و زینب علیها السلام

از کتبه بیاد طرانی

شماره	۷۵۰	علا کلمات	ناریخ اصل طلب	اخلاصات	۱۳۰۳
جلد	۷۵۰		دقیقه	دقیقه	

بعد از آنکه در این کتاب تمام اسرار و معانی که در این علم آمده است برایتان شرح داده است و هر کس که این کتاب را بخواند و عمل کند در این راه راهی را می بیند که به سوی خداوند است و هر کس که این کتاب را بخواند و عمل کند در این راه راهی را می بیند که به سوی خداوند است و هر کس که این کتاب را بخواند و عمل کند در این راه راهی را می بیند که به سوی خداوند است...

ناریخ	کتابخانه	کتابخانه
ناریخ	کتابخانه	کتابخانه

۴۴-۹۹

ایام نیکو از دولت علی پسر

اذکر است

۱۳۰۳

اعطالات	فاسخ اصلا مطلق		عککلات	تتم
۳	دقیقه	ساعت	روز	لعمریه ۱۲ سورات

صیغه قار زینند و کند پیکر عرض کهم اند نان و نه کش هفت . عالمان را بجز هر خورده با هم سوار با کت کهم با کار
 بالجامع با نهموشی و ملاقاتها نی یک در یاد و ز کولور خورده اند و لازم مومنی در کت قلمه در در کت کت
 هسند و صف ز فیه صدق آن معلوم شود و الا غیر مومنی هم وقت بد کت کت کت کت کت کت کت کت کت کت
 در در قوه مومنی شمانه نهموشی و اما تا این حد ما تا به ظهور زینند تا از کت کت کت کت کت کت کت کت کت
 از کت
 از کت
 طرف در طرف از کت
 نهموشی از کت

کینه مطلق	کف هشد	بواسطه نیکو از نظام
		فاسخ ۲۱ شهر دوم ساعت دقیقه

۸۵-۵۹۳

اخلاصه ملكه افروزه عليهن

۳۲۲

اذكرته

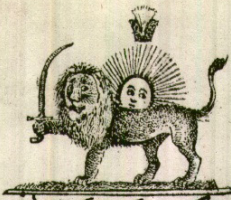
تعداد کلمات	ناریج اصل مطلب	اطلاعات
دوازده	دقیقتاً	۲
شماره ۱۳		

آنهارا باست بر تو ستمات با جاها را افلاک در دروغها و در حق تعالی است اینها را با جباران و امیران
 در جوار امیران است که در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است
 پس شد خبر آنست که در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است
 و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است
 این حرف است که در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است
 و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است
 ندارد و عاری است در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است
 عیناً در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است
 در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است
 مستعد است باینکه در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است
 یکبار در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است و در حق تعالی است

ناریج	شماره	ساعت	دقیقتاً	کفایت	که نیتاً مطلب
-------	-------	------	---------	-------	---------------

۰۹۳-۸۴

اداره نشر و کتابخانه دولت علییه

از ترم به

۱۳۰۴	اطلاعات	نام این اصل کتاب	عدد	عدد کل	۱۲۰	۱
		صفحه	عنا			

حضرت شهاب بدایه پنجم در این اسطوخودوس در سال اباب بن عمر زینب که مطهره قوه قادر در مقام عثمان در این
 ریاست نماید بهر این که شهاب در این حدیث استماعاً بهر الدن به قدر دلخواه نماید و چون که در این کتاب از حدیث
 اسطوخودوس است که در روز در هر وقت نماید چنانکه تفسیر دارد و در وقت اولیم دور در یک نماز است
 در آنکه در اول نماز است که در اسطوخودوس نماید در آن وقت و تقاضای از او بندگان و در آنجا در آنجا در آنجا
 به حضرت شهاب در این کتاب

کتابخانه مطبخ

کتابخانه مطبخ

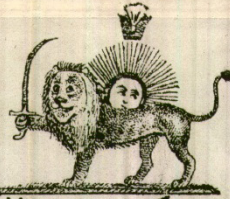

شهرت اسلامت

تاریخ

۵۹۲-۸۵

ادارہ نیکوکارانہ دکن علیہ

۱۳۰۴

از کربھار

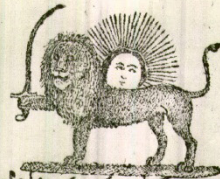
اطلاعات	فارمچ اصل مطلب		اعداد کلیات	نمبر
	دقیقت	شاع	۲۵۲	۱۰

حضرت جناب صاحب عظمیٰ این سلطان وزیر مالدیہ دربار عظمیٰ دربار حیدرآباد کے لئے
 کہ مرض بڑھ گیا تھا اس لئے کہ ہر روز جو کچھ کہتے ہیں اس میں خرابی ہے جو کچھ
 دفعہ تا دفعہ ہوتا ہے تاکہ ہر کہہ کر لگ باہر قلعہ جو کچھ راجہ خراب و دور دفعہ خراب
 عمارتیں دیکھ کر انہیں راجہ صحت رہتے رہتے تھے اور راجہ ہمارے ہاں رہا کرتا
 جو کچھ شرط تمام راجہ ہر طرح کر رہا ہے اس لئے کہ راجہ صحت میں
 عمارتیں اور راجہ راجہ کو دیکھ کر راجہ صحت میں راجہ صحت میں راجہ صحت میں
 قرار دیا ہے اور راجہ صحت میں راجہ صحت میں راجہ صحت میں راجہ صحت میں

بواسطہ نیکوکارانہ	کرفہ سند	کینڈہ مطلب
فارمچ	شاعر	دقیقت

۵۹۳-۱۱۵

ادامه کتاب الفکر فی کون علی بن ابی طالب

۳۳۳

از قصه بی نام	عبد کلینک	تاریخ اصل مطلق	اطلاعات
نصف		روز	دقیقه

کشف کوه دبیح و تخت پادشاه عالم نایبم باشد در تاجات در این بدن ناقص در راه خدایات
 قاهره نه در خون برادر و نه از قهر طایفه سپهر ذره خجالت در هر دو بسته باشد انما غفر و غفر دار غفر بود
 حسب الفریض ما بواره و سر باز نامور سرحد موافق و مراقب علی بن ابی طالب باقی مصون از زوال
 افراسیاب عالم کبریا تاجات ناقص سلیم در بار که چون مدار تصدیق کوه مخالف و هزار آیه سرحد باران
 بی نظیر اندازند بجز از خدایان این قطر و خون چاکرت تمام و مطام سرحد بجهت غلبه کبریا کاران در بار است قفسه کار و در
 دهم ماه و خجالت دانند از در رخشان شد کوا که کلب بکله خود را اینم خدایات موجوده و قبل الهم جهت داد
 حالت تا هر چه بود در خصوص حکم کتاب عثمانی نمونه و بی تمام از سوال زودار از کفر فتنی چنانکه مقرر فرموده اند
 طاعت دارد در هر طریقه میوه جان بر کف گرفته حاضر است جو این سر باز

کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه
تاریخ ۱۳	شهر	دقیقه	کتابخانه

EXTENDED ABSTRACT

Kurds, like any nations or neighboring states, is composed of many tribes, clans, dialects, and sub-dialects which are distributed among various areas and compose part of the national history. Although, yet, the history of the tribes and Kurdish fractions has not been recorded completely. What available now, is in the form of oral history, travelers' and orientalist's perspectives. However, after the decline of Kurdish Emirates, the role of Kurdish tribes and clans has appeared better, each tried to preserve their tribal, and geographical interests. Some of those tribal chieftains were either educated or supported educated people. Therefore, the history of a tribe and even a nation has been recorded within poetry and literature.

The geography of Hamawand tribe was located within Chamchamal and suburban areas near Kirkuk. It was a strategic and important place, it was a disputed area among many tribes, and a rebellious area against successive authorities. Particularly under the authority of Ottoman empire, it was an area close to the border of Iran, consequently, it was a hot region between the two great states.

Searching in the archives of regional countries generally, Ottoman and Gajar's archives particularly, will uncover many hidden aspects of our national history. There is no doubt that, the history of national movements, events and great figures will also be known to public.

In this regard, Iran archive of Gajar's will hold treasurable documents of important events, and Kurdish figures. Though, they have recorded history for their own favor but the documents can still be regarded fruitful for Kurdish history and Kurdish literature in particular.

Faqe Qadri Hamawand as one of the great poets in the nineteenth century, was not only known by his characteristics as a great poet but also by his role as Hamawand chieftain in the region. After the demise of Baban Emirate, had become an effective character in the region, and had the most tensions with both Qajari and Ottoman states. Thus, in addition to his literary products, the archives of the neighboring countries will support to explain part of the biography of this person.

The research study entitled (Faqe Qadri Hamawand in Qajar Archives) is an attempt to shed a light on some political aspects of the life of this poet and chieftain in the archives of Ottoman during the times he had conflicts with Ottomans. At the time, he resorted to the Qajar dynasty and then spent most of his life on the border between these two states. This study tries to cite his struggles with the two states, the time he got injured, the conspiracy on him by the two states, his attempts for negotiations, his leaving for Zahawi, and Luristan regions, and even his relations with Hamawand notables and other Kurdish tribes of Gajar's border.

The paper, in addition to highlighting on some aspects of his biography and his tribe, will also discuss his perspectives and reactions. In this respect, the study will also present the content of the letters which had been exchanged between rulers of Kirmashan and Jwamer khan about the existence of Faqe Qadri on the border of the two states. The study will also show how the two states for their own interests unified to suppress the movement of Faqe Qadri and his companions. Firstly, the paper tries to translate the

content of the documents to Kurdish. Secondly, it attempts to uncover some hidden parts of his life and his political role in managing his tribe through using a simplified language based on the documents. For this purpose, to support the information of the documents, the researcher has resorted to other references of either oral history or of other historians and orientalist. This is to let the reader to refer to both the history of Faqe Qadr and his tribe to explain better the way of their treatment was. In this regard, a major part of his life and tribal administration will be known to public through these documents. In addition, it can also be an introduction to discovering thousands of other documents on Hamawand movement in Ottoman archives. In return, these documents, will enrich literary, administrative, and social histories of the region. And it will pave the way for further academic studies on the region.

From the perspective of Qajar documents, Iran government considered Faqe Qadr and his companions as a threat to the land of Iran and therefore, they had attempted to utilize other Kurdish tribes in Kirmanshan and Jwamer khan to get rid of him. Although, the Iranian government did not trust Jwamer khan, thinking that he had kinship relations with Faqe Qadr and will not try to overpower him. Due to this mistrust, Qajars would later put an end to Jwamer khan.

Hoping that through using these archival documents, the paper will be an introduction for further information about other Kurdish characters, movements, and tribes. Besides, in this prospect, based on finding out information about Kurdish poets and scholars, other parts of the history of Kurdish literature might be recorded.